

Dimény H. Árpád

EGY CSERNÁTONI VŐFÉLY A 21. SZÁZADBAN

1. Bevezetés

Dolgozatom a Kovászna megyei Csernátonban élő Niczuj Ödön vőfélyé válásának, az ezt követő életszakaszának vizsgálata révén a vőfélyek – mint népi specialisták¹ – szerepének (esetleges) átalakulását követi végig. Elsőként azt vizsgáltam, adatközlőm hogyan került kapcsolatba ezzel a szakmával, milyen indíttatásból és miként tett szert erre a speciális tudásra, illetve hogyan értékeli magát a lokális környezetben. Továbbá, hogy e sajátos tevékenység mennyire befolyásolja mindennapi életét.

A dolgozathoz 2009 januárjában kezdtem el gyűjteni, akkor még azzal a feltett szándékkal, hogy felkutatom Felsőháromszék élő vőfélyeit, függetlenül attól, hogy űzik-e a mesterséget vagy sem. Jóllehet a lakodalom- és a házasságkötés-kutatásnak bőséges néprajzi irodalma van, ez lévén a leglátványosabb szokásaink egyike, több kutatást végeztek, elemeztek és összehasonlítottak vőfélykönyveket és -verseket, azonban a vőfélyek személyével kevesen foglalkoztak, és ha írtak is, csak a felsoroltak kapcsán, egy-egy rövidebb fejezetben. 2009-től 2012 januárjáig – merthogy a dolgozathoz szükséges utolsó interjú akkor készült el – a tizenhat felsőháromszéki vőfélyből héttel készítettem beszélgetést. Kutatómunkám kezdeti fázisában első interjúalanyomra, a kézdialmási Kovács Dénesre építettem. Azért esett rá elsőként a választásom, mert ő volt Felsőháromszék legidősebb vőfélye,² ugyanakkor konokul hitte vőfélyrigmusai szövegének eredetiségét.³ Az elkészült első interjú után – melyben főként Kovács Dénes improvizatív verselői készségét, illetve a lakodalomi költészet egyéni árnyalatait vizsgáltam⁴ – a kézdialmási vőfély lebetegedett, majd 2009 novemberében

meghalt. Mivel a vele elkezdett kutatásomat nem tudtam folytatni, úgy döntöttem, a 81 éves,⁵ alsócsernátoni Somodi Bélát választom további kutatásom alanyául. Ezzel egy időben elkezdtem egy interjúorozatot a felsőháromszéki vőfélyekkel: Gelencén Tamás Ferenc már nem aktív vőfélyel és Bara-Kádár Imrével, Lemhányben András Gézával, Kézdiszentléleken pedig a szakmából ugyancsak visszavonult Bakk Ágostonnal készítettem interjúkat. Ezeknek a beszélgetések rövidített, szerkesztett változatai megjelentek az akkor még hetilapként működő *Székelly Hírmondóban*.⁶

Niczuj Ödönnel 2011-ben januárjában rögzítettem az első beszélgetést, de már 2009-ben⁷ eldöntöttem, hogy mégsem a 79 éves Somodi Bélát választom adatközlőmül, hanem fiatalabb kollégáját, mondhatni tanítványát, s ebben Keszeg Vilmos *A népi specialistákról* című tanulmányában olvasható kijelentés – miszerint „Egy-egy híressé vált vőfély évente 15–25, egy vőfélyi pálya során pedig akár 350–400 lakodalmat vezet le” – is megerősített. Ugyanis az 55. életévében járó Niczuj Ödön eddigi pályafutása alatt – emlékezete szerint – 118 településen ezer lakodalmat vezetett le.

A résztvevő megfigyelést és a fényképes dokumentálást alkalmaztam, ugyanakkor félig irányított élettörténet-interjút készítettem adatközlő(i)mmel. Kutatásom elsődleges színtere, a közvetlen gyűjtés színhelye a Kovászna megyei Csernáton volt, hiszen ott készültek a diktafonnal rögzített interjúk, valamint az általam megfigyelt esküvők is ott zajlottak (szám szerint öt, négyen ezek közül vendégként voltak jelen). Niczuj Ödön elmesélései alapján a kutatási tér kitágul, hiszen elég csak egy róla készült újságcikket idéznem ahhoz, hogy a teret valamelyest

¹ A terminus definícióját Keszeg Vilmos a *Specialisták. Életpályák és élettörténetek* című tanulmánykötet előszavában határozza meg: „olyan személy, aki a maga és/vagy környezete megítélése szerint egy foglalkozást mennyiségi vagy minőségi szempontból, szerepszerűen, a környezettől elütő módon gyakorol.” KESZEG Vilmos 2005, 20.

² 1926. február 3-án született. Az interjú készítésekor 83 éves volt.

³ *A legtöbbet, amit csinálok, mind én fogalmazom meg. A hagyományból valami keveset, amit gyermekkoromban kaptam, aztán én kibővítem és megcsinálom szépen. Addig írom, amíg jó lesz. Aztán,*

ha valahol felállok szavalni, én ott helyben gondolkodom, s mondom. Le sem írom. Van, amit tanultam hallásból. Volt a szomszédunkban egy öreg bácsi, Antal Mihály, no de akkor még gyermek voltam. (Kovács Dénes)

⁴ DIMÉNY H. Árpád 2009a.

⁵ 2009 májusában töltötte a 79. évét.

⁶ DIMÉNY H. Árpád 2007; 2009b; 2009c; 2009d; 2009e.

⁷ 2009. november 28-án a téma iránti érdeklődésből részt vettem az alsócsernátoni Bardócz Levente és a martonfalvi Héjja Imola lakodalmán.

behatároljuk: „Kézdi-, Sepsi- és Orbaiszék mellett a Szilágyságban, Maros és Hargita megyében, a Barcaságban és Magyarországon is vőfélykedett.”⁸

Vizsgálódásom a Niczuj Ödön első lakodalmtól kezdődően, 1990 júniusától a napjainkig tartó időszakot öleli fel. Néhol megkíséreltem összehasonlításokat végezni a mai és a 20. századbeli lakodalmak között, sőt a témában megjelent tanulmányok segítségével a régebbi időszakokból is, azzal a céllal, hogy a 21. század vőfélyének szerepét minél pontosabban meg tudjam rajzolni. Nem tűztem ki konkrét korszakhatárokat, adatközlőimül kimondottan felsőháromszéki vőfélyeket választottam, a megkérdezett hét személy közti generációs különbség nem nagy (húsz-harminc év), az ő visszaemlékezéseikre támaszkodtam, az interjúk mellett fényképek, videofelvételek, vőfélykönyvek, esküvői meghívók, újságcikkek szolgáltattak forrásként.

Dolgozatom megírása során két megállapítást tartottam szem előtt, az egyik a Györgyi Erzsébeté volt, aki azt mondta: „minél több egyes eseteket leíró anyagunk van, annál realisabban tudjuk szemlélni az általánosító leírásokat”.⁹ Balázs Lajos is úgy véli, hogy „szokáshagyományaink szintéziséhez csakis a minél alaposabb helyi szokáskutatáson át vezet az út”.¹⁰ Tehát Niczuj Ödön konkrét esete a hiánypótló, ún. vőfélymonográfia alapját képezheti.

A másik megállapítás Faragó Józseftől származik, aki arra hívta fel a figyelmet még a hetvenes évek közepén, hogy „egy adott korszakban csakis az akkori élő folklórt lehetett feltárni és megismerni; mind a korábbi, mind a későbbi korok folklórára csak többé-kevésbé hozzávetőlegesen lehet következtetni.”¹¹

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy bár Niczuj Ödön nem élettörténetet mesélt el, az interjúkészítés egy olyan helyzetet teremtett, amelyben az adatközlő önkéntelenül egyéni biográfiát kellett készítsen. A kérdéskörrel foglalkozó Keszeg Vilmos az élettörténet-mesélés, -megalkotás ezen típusát a kollektív életvilágok dokumentálására, a kollektív kulturális gyakorlatok megfigyelésére a kutatók által létrehozott mesélési helyzetként határozta meg.¹²

2. A népi specialisták

Habár már a bevezetőben utaltam arra, hogy a „népi specialisták” terminust Keszeg Vilmos fogalmazta meg legutóbb, a folklórisztika vonatkozásában, fontosnak tartom megmagyarázni, miért sorol-

ható ebbe a kategóriába a vőfély, még azelőtt, hogy a vőfélyi szerepkört meghatározzunk.

A folklórisztika a 19. században figyelte fel a mesemondó egyének alkotó, variáló és megőrző szerepére. Ortutay Gyula az orosz folklóristáknak tulajdonította annak érdemét, hogy a mesekutatás mellett az egyént is elkezdtek vizsgálni,¹³ de ugyanakkor ő dolgozta ki a *Fedics Mihály mesél* című, 1940-ben kiadott könyvében az egyéniségkutatás módszerét, amelyet a nemzetközi tudomány azóta a *magyar iskola*, *budapesti iskola* néven tart számon. Ennek folytatásaként kerültek a folklórisztikai szakirodalom figyelmébe a népi specialisták, a lokális-regionális társadalom azon tagjai, akik a lokális-regionális kultúra valamelyik területén kiemelkedő tudással és készségekkel rendelkeztek, kiemelkedő teljesítményt mutattak fel, s akik a mindennapi élet valamely területén szolgáltatásokat biztosítottak környezetüknek. A népi specialista „ismeretekből, szolgáltatásokból és eszközkészletből álló kulturális tőkét a helyi hagyományból vagy idegen forrásból veszi át, személyes tapasztalat alapján alapozza meg. A tudás- és tapasztalatszerzés informális módja indokolja a megnevezésben szereplő népi jelzőt”.¹⁴

A csernátoni Niczuj Ödön nemcsak vőfélyként biztosít szolgáltatásokat környezetének, mint ahogy ez később kiderül, hanem kultúraszervezőként, a lokális kulturális élet aktív szereplőjeként (férfidalkör, amatőr színjátszás stb.), s míg ezeket szabadidős foglalkozásként, bérmentve teszi, a vőfélyként nyújtott szolgáltatás kereseti forrás számára. Az is igazolja, hogy a népi specialisták szerepkörébe sorolható, hogy „ismereteit, repertoárját tudatosan gazdagítja, megőrökíti, őrzi”.¹⁵ Adatközlőm három vőfélykönyvet őriz (ezekre később visszatérek), minden vőfélykedéssel kapcsolatos szakkönyvet, kiadványt megvásárol, amit nem tud megvenni, fénymásolva szerzi meg. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a szakdolgozatomhoz megadott könyvészeti anyagból hármat megtaláltam nála is.

Keszeg Vilmos jegyzi meg, hogy az „átmeneti rítusok keretében különböző speciális szerepek alakultak ki”. Konkrétan a népi specialisták közé sorolja a vőfélyeket, vagy gazdákat, akik „előállítják (összegyűjtik, megírják) a lakodalom során elhangzó vőfélyverseket (menyasszony-, vőlegény-búcsúztató, köszöntő, étel- és italkínáló versek), gondoskodnak a vendégek meghívásáról, fogadásáról, szórakoztatásáról, a lakodalmi fényképezésről, a kölcsönös ajándékozásról”.¹⁶

⁸ IOCHOM István 2010.

⁹ GYÖRGYI Erzsébet 1983, 468.

¹⁰ BALÁZS Lajos 1994, 6.

¹¹ FARAGÓ József 1979, 659.

¹² KESZEG Vilmos 2007, 162.

¹³ ORTUTAY Gyula 1978, 12.

¹⁴ KESZEG Vilmos 2005, 7.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo., 9.

Voigt Vilmos is a nép körében alkotó tehetségek közé sorolja a vőfélyeket a híres zenészekkel, vőfélyekkel, búcsúvezetőkkel, mesélőkkel egyetemben. Ez a kategória, amely nemcsak megismeri, továbbadja a folklórt, de esetenként tovább is fejleszti azt a folklór keretein belül, máskor már ennek határán.¹⁷ Feladatuk az elmúlt száz év alatt nem sokat változott, és úgy látszik, nagyjából meg is marad.

3. A vőfélyszerep változásai

Azt már az Apor Péter által megörökített erdélyi nemesi lakodalmi szokásokból, korabeli levelezésekből, feljegyzésekből tudjuk,¹⁸ hogy a nemesi udvarokban szolgáló fiatalokat uruk házasította ki. Az úri és polgári réteg házasságkötési ceremóniájának példáját követve – ugyanakkor az egyházi és polgári jogi szabályozást betartva – a 18–19. századra nyerte el legteljesebb formáját az ünnepélyes parasztlakodalom, amelynek fontos szereplőivé váltak a násznagyok, vőfélyek.

A 18. század utolsó évtizedében, a könyvnyomtatás fejlődésével terjedni kezdő vőfély-, majd násznagykönyvek, valamint az ezeket használó, ezekből merítő vőfélyek és más lakodalom-irányítók tették a parasztlakodalmat pergő, fordulatos, rendezett megmozdulássá.¹⁹ Ennek tulajdonítható az, hogy a 19. század végére a magyar lakodalom rituális szövegeinek tárháza majdnem egységesült, csupán a regionális szokásköltészetben lelhetők fel a változatok.²⁰

A városi lakodalmakban a polgárság körében már évszázadok óta jelen voltak a lakodalmi tisztviselők. Erdélyben már a 17. században létezett a lakodalmi gazda, a vőfély csak a 20. században került előtérbe. A lakodalmak szokáskörének fejlődéstörténete, változásokkal kísérve ugyan, de a második világháborúig töretlen volt.²¹ A szokáskörben tapasztalt szakadást a múlt század tragikus történelmi eseményei, a hagyományos közösségek felbomlása, az új politikai viszonyok kialakulása okozta. Bakó Ferenc is megállapítja lakodalmi szokáskutatásában, hogy a második világháborút követően a falu óriási hatású gazdasági és társadalmi átalakulása legszembetűnőbben a nép hagyományos szellemi kultúráján ütözködik ki.²² Az esküvőket szerényebb körülmények között szervezték meg, a korábbi pompa elmaradt, többnyire polgári kézfogókból, esetleg templomi szertartásból és vacsorából álló ünnepegekről beszélhetünk.

Sárkány Mihály a lakodalom funkciójának változását tárgyaló tanulmányában arra a megállapításra jut, hogy „korábban a lakodalmakat többnyire a feladatra legalkalmasabbnak tartott és mintegy szakemberként meghívott vőfélyek szervezték, irányították, vezették a mulatságot. Szerepüket az 1960-as évek közepétől mindinkább a családtagok veszik át, akik a rigmusokat ugyan megtanulhatják régi vőfélykönyvekből, de adottságaik nem mindig predesztinálják őket hasonló színvonalú alakításra”.²³ A későbbi kutatások igazolják, hogy a lakodalom régi hagyományos elemei ismét visszatértek, amint enyhült a politikai szigor, javultak valamelyest az életkörülmények. Az anyagi fellendülésre jó példa a magyarországi falvak helyzete a termelősövetkezetek megalakítását követő időszakban (értelemszerűen – kisebb időeltolódással ugyan – ez jellemző a székelyföldi falvakra is): 1965-ben a munkások 8-10%-os jövedelemtöbblettel rendelkeztek, mint a termelősövetkezetben dolgozók, ez az arány 1975-re megfordult, a termelősövetkezetben dolgozók kerestek 8%-kal többet.²⁴ Ennek egyik vetülete az, hogy a 1970-es, 80-as évektől ismét a 100–200 fős, családi házakban megtartott jókedvű ünnepség jellemzi a lakodalmakat. A vőfély átveszi a lakodalom rendezői szerepét, ő lesz a vendégfőnök, szórakoztató és felszolgáló egyben. A behívás feladata megmarad, de attól kezdve, hogy ő hordja el a házakhoz a meghívót²⁵ és vezeti a lakodalmi menetet, ismeri az egész ünnepség forgatókönyvét, az összes lakodalmi rigmust, beköszöntőt, búcsúztatót, de a megfelelő nótákat, vicceket, lakodalmi játékokat, ezenkívül figyelemmel kíséri azt is, hogy minden vendég el legyen látva étellel és itallal.

Az esküvőszervezés és -lebonyolítás az 1990-es évektől növi ki szolgáltatási ággá magát. A szertartás számos új elemmel bővül, és habár sok régi szertartáselem visszakerül a lakodalom menetébe, az egyéni igények is változnak, de főként a nyugati lakodalmi szokások beáramlása, a nyugati divat hatása teszi szükségsszerűvé. Magyarországon 2004 óta létezik a Magyar Esküvőszervezők Szövetsége, amelyet szakmabeliek tömörítésével – vőfélyek, zenészek, fotósok, vendéglőtulajdonosok stb. – hoztak létre, és amely mellett, hogy 2004 áprilisában elindította a ma is nagy látogatottságnak örvendő www.mennyegzo.hu weboldalt, 2005 óta esküvőszervező-tanfolyamokat is tart. Már Kézdivásárhelyen is létezik esküvőszervezésre szakosodott vállalkozás,²⁶ működtetője a ma

¹⁷ VOIGT Vilmos 1998, 551.

¹⁸ GYÖRGYI Erzsébet 2001, 12–13.

¹⁹ Uo., 13.

²⁰ KÜLLÖS Imola 2004, 259.

²¹ ANTUSNÉ ERCSÉNYI Ágnes 2001, 230.

²² BAKÓ Ferenc 1955, 345.

²³ SÁRKÁNY Mihály 1983, 280–281.

²⁴ GADÓ Ottó (szerk.) 1978, 53–54.

²⁵ Ma már ez nem tekinthető általános szokásnak, de adatközlőm a csernátони esküvők esetében ezt a feladatot is magára vállalja.

²⁶ PÁL-VARGA Réka 2011.

gyarországi szövetségnél szerzett e szakterületen diplomát.

Az egyre bővülő vőfélyszerep ma ugyanúgy az esküvői szolgáltatás része, mint a többi látványos szertartáselem, például a gyertyagyújtás vagy a tűzijáték. Az esküvőszervezéssel foglalkozó cég vagy magánvállalkozó ugyanúgy ajánlja klienseinek a vele szerződést kötő vőfélyeket, mint egyéb kelléket.

A napjaink esküvői szokásait vizsgáló Antusné Ercsényi Ágnes szerint ma már annyira széles az esküvői szolgáltatások tárháza, hogy határt csak a házasulandók pénztárcája szab. A kínálat a meghívók, köszönő kártyák készítésétől a fotók, videofelvétel megrendeléséig, a motoros rendőri kísérettől a vacsorát záró tűzijátékig, a gyakorlott ceremóniamestertől az egzotikus nászút megszervezéséig terjed.²⁷

Balázs Lajos a csíkszentdomokosi lakodalom feltekerkezése során adatközlőinek feltette a kérdést: milyen a „reátermett gazda”?²⁸ A válaszadók a következő tulajdonságokat sorolták fel: eszes, bátor, jó szóbüszséggel rendelkezzen, tapasztalt, vicces, jó megjelenésű, tiszteletre méltó, vidám, körültekintő. Ugyancsak ő jegyzi meg, hogy két éve – a kutatás megjelenése óta szinte két évtized telt el – egy új generáció van formálóban, akik jobban művelik az „ösi szokást, mint az öregebbek”. Balázs ezzel egyetemben egy kritikát is megfogalmaz, „nem egy fiatal gazda giccset terjeszt, szerepléságyból a trágárság szószólója”.²⁹

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy Magyarországon az elmúlt hét esztendőben egy másik folyamat is újtára indult, a vőfélyszerep hagyományos változatának megőrzése érdekében több Kárpát-medencei vőfélytalálkozót³⁰ szerveztek, amelyen részt vettek a Magyarország határain túli magyar települések vőfélyei is – köztük a háromszékiek, nevezetesen adatközlőm is –, és népviseletbe öltözve színpadon mutatták be repertoárjuk egy-egy jellegzetes mozzanatát.

4. A felsőháromszéki vőfélyek

2007-ben, a Kovászna megye és Sepsiszentgyörgy önkormányzatai által megszervezett Háromszéki Magyarok Világtalálkozója után a felsőháromszéki vőfélyek egyfajta kapcsolathálót hoztak létre.³¹ Az egymást már korábbról is ismerő, egymás munkájáról, tevékenységéről tudó szakmabelieket – a szervezők felkérésére – a világtalálkozó augusztus 18-i, kézdívásárhelyi rendezvényén bemutatandó hagyományos esküvő hozta össze.

Az eseményről beszámoló újságcikkek szerint a rendezvényre meghívott vőfélyek közül „11 népviseletbe öltözött ceremóniamester jött el, a rangidős, a 81 éves, csernátони Somodi Béla bácsi még új csizmát is varrt magának a találkozóra. A násznép a csernátони Pántlika és a szentléleki Perkő néptánc-együttesek tagjaiból verbuválódott, a lakodalmos nótákat pedig Ábri Béla és zenekara szolgáltatta. A legénybúcsúztatót a református templomnál tartották, a menyasszonykérésre a Várostorrténeti Múzeumnál került sor. A hagyományos esküvőből nem hiányzott a Székelyföldön divatos útlezárás sem, azt követően a násznép a színpaddal szemben felállított asztalhoz vonult, hogy az ifjú pár tiszteletére és boldogságára felhajtson egy-két pohár köményes pálinkát, amit aztán kürtőskaláccsal nyomtattak el”.³²

Adatközlőm, Niczuj Ödön elmondása szerint a Kézdívásárhely főterén bemutatott lakodalmos szokás után fogalmazódott meg Bara-Kádár Imre gelencei vőfély fejében a gondolat, ha már sikerült ennyire is mozgósítani a csapatot, akkor ezt legalább évente megtehetnék, szervezzék meg a felsőháromszéki vőfélytalálkozót. Az ötlet gyakorlatba ültetését támogatva Niczuj Ödön elvállalta az első seregszemle házigazda szerepét. A Kovászna megyei *Háromszék* napilap *Kézdívásárhelyi vőfélyek találkozója Ikaváránál* című tudósításában az áll: „A sikeres összejövetel házigazdája Niczuly Ödön csernátони vőfély és Ágoston József, az alsócsernátони Petőfi Sándor Művelődési Otthon igazgatója volt. A csernátони önkormányzat Ikavár alatti vendégházában tízen gyűltek össze, a legidősebb vőfély a nyolcvanegy éves almási Kovács Dénes bácsi, a legfiatalabb Tímár István. Felidéztek a régi idők lakodalmos szokásait, mindenki két énekszámot is előadott. Gelencéről és Csernátónból többen is részt vettek a találkozón, s ott volt a szentkatolnai, lemhenyi, almási, polyáni és szentléleki vőfély”.³³

A találkozó valóban sikeresnek bizonyult, hiszen még abban az évben megismételték Gelencén. Idézem a *Háromszék* napilap 2007. december 16-ai számából a cikket:

„Az Ika vára alatt megtartott szeptember eleji nagy sikerű első vőfélytalálkozót követően a múlt hét végén, szombaton Gelencén került sor a második kézdívásárhelyi vőfélytalálkozóra, melyen a tizenhat számon tartott vőfély közül tízen jelentek meg. A legidősebb vőfély a kézdívásárhelyi 82 éves Kovács Dénes volt, de rajta kívül ott voltak még a nagy öregek: Somodi Béla Csernátónból, Bakk Ágoston Kézdívásárhelyről.

²⁷ ANTUSNÉ ERCSÉNYI Ágnes 2001, 232.

²⁸ BALÁZS Lajos 1994, 235.

²⁹ Uo.

³⁰ 2011 novemberében szervezték meg a Hajdú-Bihar megyei Földesen a VI. Kárpát-medencei vőfélytalálkozót.

³¹ Ez adatközlőm állítása, de megerősítette az a hat másik vőfély is, akikkel interjút készítettem, sőt beigazolást nyert a vőfélytalálkozók során is.

³² BARTOS Lóránt 2007.

³³ IOCHOM István 2007.

lélekről, Pete Ferenc Szentkatolnáról és Tamás Ferenc Gelencéről. A felsőháromszéki vőfélyek közösen megvásároltak egy százötven kg-os disznót, amelyet, mielőtt levágták volna, végigsétáltattak a főúton, s annak rendje és módja szerint elbúcsúztatták. A disznóvágás után a vőfélyek a Bodor György Művelődési Otthon klubtermébe vonultak, ahol közösen hagyományos disznótoros ebédet fogyasztottak el. Ezt követően minden vőfély egy-egy vidám, sikeres emlékét mesélte el, illetve azt is, hogy pályafutása során mikor vallott kudarcot.³⁴

A cikk szerzője a harmadik kézdiszéki vőfélytalálkozó időpontjául 2008 augusztusát és helyszínéül Kézdiszentléleket jelöli meg, ahol Bakk Ágoston vőfély házigazdászkodik. Az eseményről a *Háromszék* 2008. augusztus 29-ei, pénteki számában közöl tudósítást *Vőfélytalálkozó Kézdiszentléleken* címmel. Idézem az írást:

„Tegnap Bakk Ágoston kézdiszentléleki vőfély volt a házigazdája a kézdiszéki vőfélyek harmadik találkozójának, melyre a Gyöngyszem vendéglőben került sor, és tizenhárom felső-háromszéki – kézdivásárhelyi, gelencei, kézdiszentléleki, polyáni, bélafalvi, csernátони és lemhényi – vőfély vett részt. A legidősebb résztvevő a nyolcvankét éves kézdialmási Kovács Dénes volt, a legfiatalabb pedig a huszonhat éves kézdivásárhelyi Kertész Zsolt, aki vőfély édesapja nyomdokain halad. (...) Arról is határoztak, hogy a következő vőfélytalálkozó már nem felsőháromszéki, hanem megyei szintű lesz, és decemberben tartják meg. Ezt megelőzően a csernátони vőfélyek azt szeretnék, ha a szeptember végén, október elején sorra kerülő falunapok alkalmával minden megyénkbeli vőfély tízperces előadással lépne fel.”³⁵

Niczuj Ödöntől tudom, hogy a csernátони összejövetel szervezési okok miatt maradt el, viszont ott és akkor megszakadt a vőfélytalálkozók sora is, melynek okát nem tudja meghatározni. Tény, hogy 2009-ben „életének 84., boldog házasságának 62. évében rövid betegség után”³⁶ a kézdialmási Kovács Dénes vőfély elhunyt. 2010-ban ismét feketébe öltöztek a vőfélyek, a bélafalvi születésű, 46 éves Hammel Zoltán vőfélytársukat kellett utolsó útjára kísélni, de nem állja helyét az a vélemény, miszerint a halott társaik iránti tiszteletből nem ünnepeltek, ugyanis mindkét haláleset decemberben következett be. 2008 augusztusától 2009 decemberéig, Kovács Dénes haláláig lett volna idő megszervezni a soron következő, negyedik seregszemlét.

A vőfélytalálkozók sora megszakadt ugyan, de a kapcsolathálózat, amit már korábban is említettem, működik, és nemcsak Csernátонban, ahol,

adatközlőmet idézve „mindennap vőfélytalálkozó van”, ugyanis gyakran összefutnak Somodi Bélával, lévén, hogy egyazon utcában laknak, egy-két háznyira egymástól. A felsőháromszéki vőfélyek többnyire telefonon keresztül tartják a kapcsolatot, valamennyiüknek megvan a többi kollégájuk telefonszáma, sőt, ha úgy adódik, hogy ők foglaltak, lakodalmakat is szerveznek egymásnak.

A felsőháromszéki vőfélyhálózatban a következő aktív vőfélyek vannak: Bara-Kádár Imre (Gelence), Timár István (Gelence), Kertész Imre és fia, Zsolt (Kézdivásárhely), Szováti János (Kézdivásárhely), Kicsid Tibor (Albis), Finta Szilárd (Kézdiálmás) és Niczuj Ödön (Csernátон). Továbbá a szakma öregjei, akik támogatják ennek a kapcsolatrendszernek a fenntartását: András Géza (Lemhény), Pete Ferenc (Szentkatolna), Tamás Ferenc (Gelence), Somodi Béla (Csernátон), Varga Dénes (Csernátон), Daragus Imre (Polyán), Bakk Gusztáv (Kézdiszentlélek), Györgydeák János (Kézdivásárhely).

5. Niczuj Ödön életútja

A csernátони Niczulyok lengyel, bolgár vagy román ősektől származhatnak, akiket 1711, a Rákóczi-szabadságharc leverése után telepítettek be Erdélybe. Egy 1849-es kiáltvány, Veégh Ábrahám s.k. százados „proklamációja”-ban már megjelenik a családnév Nitzuj formában. A százados listájában 157 személyt sorol fel, akiket a nemzeti őrseregbe javasol, köztük ifj. Nitzuj István új polgárt is.

Niczuj Ödön nem végzett családfakutatást, de biztosra tudja, hogy dédnagyapja, Niczuly István már Csernátонban született, gazdálkodással foglalkozott és cselédeskedett. Niczuly Istvánnak három fia és egy leánya született, az egyetlen lánya fiatalon meghalt. Fiai: András, Demeter és István voltak. Andrásnak, Niczuj Ödön nagyapjának tíz gyermeke született, ezek közül jelenleg heten élnek. A nagycsalád első fiúgyermekét a helyi szokásokhoz híven apja után, Andrásnak nevezték.

Niczuj Ödön 1957. augusztus 30-án született Alsócsernátонban, az alsócsernátони Niczuly András ácsmester és a felsőcsernátони Vlad Ilona gyermekeként. Négyen vannak testvérek – rajta kívül még három lány –, ő közülük a legnagyobb. Elemi iskoláit szülőfalujában, a jelenlegi Végh Antal I–VIII. Osztályos Iskolában végezte. Már az általános iskolában felfedezték rajz tehetségét, ezért szülei hetedik osztályos korától magánórát vettek Kosztándi Jenő kézdivásárhelyi festőművésztől, azzal a céllal, hogy Marosvásárhelyen, a képzőművészeti szakon folytat-

³⁴ IOCHOM István 2007.

³⁵ IOCHOM István 2008.

³⁶ Gyászjelentő. *Háromszék*, 2008, 5846. sz. 11.

ja tovább tanulmányait, de mivel nem volt jó tanuló, a szülei az anyagiak miatt lebeszéltek, így került 1971-ben a kézdivásárhelyi faipari szakiskolába. Három év képzés után a kézdivásárhelyi bútorgyárban kapott munkát, ahol elsajátította a kárpitos szakmát. 1977 júliusában sorozták be, a másfél éves katonai szolgálatát Ploiești-en és Târgoviște-n teljesítette. 1978-ban, a kötelező katonai szolgálat után Tordán keramikus szakképesítést szerzett és a kézdivásárhelyi szigetelógyárban dolgozott 1991-ig.

1975–76-ban kapcsolódott be a helyi kulturális életbe, berukkolása előtt társaival együtt egy színdarabot tanultak be a regruta bálra. Első színpadi szereplése annyira jól sikerült, hogy a katonaságtól – káplári ranggal – való leszerelése után állandó tagja lett a falu amatőr színjátszó csoportjának. Időközben a falu néptáncscsoportja is szószóló nélkül maradt, s a táncscsoport vezetőjének, Ágoston Józsefnek a biztatására elvállalta ezt a szerepet is. 1985-ben a csernátoni fiatalok szüreti mulatságra készültek. Gyergyai Károly, a művelődési otthon akkori igazgatója ugyancsak őt kérte fel, hogy vezesse le a mulatságot. Szövegeket keresett, s így akadt Szélyes Sándor, a Marosvásárhelyi Állami Székely Népi Együttes népszerű szólistájának rigmusaira, majd amikor személyesen találkozott vele, a művész felhatalmazta, hogy szövegeit bárhol és bármikor elmondhassa. Ily módon Niczuj Ödön lett nemcsak a csernátoni népi együttes bemondója, hanem a faluünnepségek műsorvezetője is.

1990-ben, egy kézdivásárhelyi fellépésük során, az IFET Klubban Szabó Melindának, a klub könyvtárosának megtetszett előadási stílusa és felkérte vőfélynek Kommandóra. Első esküvőjére a betanult lakodalmas szövegeket Salamon Ferenc akkori csernátoni magyartanártól kapta. Fellépése annyira jól sikerült, hogy a zenészek, akik hosszú évek óta muzsikáltak esküvőkben, nem is érzékelték, hogy a vőfélynek ez az első „lakodalma”. Még abban az esztendőben Csernátonban három lakodalmat vezetett le, a következő évben már huszonhárom helyre hívták meg vőfélynek. Harminchárom évesen, autodidakta módon sajátította el a vőfélységet, gyermekkori emlékeire, az idős Gábor Kocsis László vőfélytől látottakra-hallottakra támaszkodott, később pedig két másik idősebb csernátoni vőfély, Somodi Béla és Varga Dénes egyengette pályáját.

1991. május 25-én nősült meg. Az 1964-ben született kézdiszentléleki Gergely Ibolyát vette feleségül, aki jelenleg a kézdivásárhelyi szigetelógyárban dolgozik elektromechanikusként. Niczuj Ödönt még azon év őszén nyirokrendszeri gyulladással be-

tegyugdíjazták – betegségéből azóta szerencsésen gyógyult –, vőfélyi tevékenységét azonban ez idő alatt sem szüneteltette. 1994 novemberében megszületett egyetlen gyerekük, Andrea. A betegsége miatt kapott állami támogatást 1999-ben egy új kormányrendelet megszüntette. Régi munkahelyére már nem tudott visszamenni, így a gazdálkodás, állattenyésztés mellett teljes állású vőfély lett. Az ő nevéhez fűződik a kézdiszéki vőfélytalálkozók megszervezése is.

2000-től bevásztották az alsócsernátoni református egyház presbitériumába, 2000-ben a helyhatósági választásokon függetlenként szerzett helyet a csernátoni önkormányzat képviselőtestületében. 2003-tól az újonnan megalakult csernátoni Magyar Polgári Szövetség elnöke, 2004-től a csernátoni Székely Tanács elnöke, ebben az évben újabb mandátumot szerzett a helyi tanácsban, ugyancsak függetlenként. 2006-tól a Csernátonban is előfizetőikkel rendelkező sepsiszentgyörgyi kábeltelevízió-társaság helyi pénzbegyűjtője lett. 2008-ban már a hivatalosan is bejegyzett Magyar Polgári Párt színeiben jutott újabb mandátumhoz. Ugyanakkor tagja a férfi dalkörnek, a helyi amatőr színjátszó csoportnak és a Pántlika hagyományápoló néptáncscsoport szószólója.

6. A vőfély szerepe a csernátoni lakodalomban

6.1. Vőfélyé válás, az önmegvalósítás lehetősége

Az adatközlőmmel készített több órás hanganyag lejegyzése, értelmezése után vált számomra nyilvánvalóvá, hogy az általam teremtett interjúhelyzet autobiografikus beszédmódot³⁷ eredményezett. Niczuj Ödön vőfélyként került érdeklődésem központjába, így az, amit kérdéseimre elmondott, státusz történetnek³⁸ számít.

Vőfélyé válásában fontos szerepet játszottak a gyerekkorabeli színpadi szereplések után kapott pozitív visszajelzések (már az elemi iskolában táncscsoportba járt, iskolaszínpadi irodalmi összeállításokban szerepelt), de az 1977-ben, berukkolása előtt a regruta bálon bemutatott színdarab sikere az, ami e pálya felé terelte. Nem véletlen, hogy ez az első évszám, amely a beszélgetésünk során előhozódott. Elemi, illetve általános iskolai éveinek emlék-tárházából rajztehetségét emeli ki, azonban szülei hiába járatták magánórákra, mivel nem tanult jól, az önmegvalósítási kísérlete tehát ezen a téren kudarcba fulladt, ezt pedig a színpadon szerzett sikerrel ellensúlyozta. A katonaság után ismét színpadra vágyott, állandó tagjává vált a helyi színjátszó csoportnak, melynek mai napig is tagja³⁹. A színjátszáson keresztül vált

³⁷ KESZEG Vilmos 2008, 298.

³⁸ KESZEG Vilmos 2007, 168–181.

³⁹ Legutóbb 2010 januárjában mutatták be Karácsony Benő

zenés komédiáját, Kisfalussy Bálint betétdalaival színesített *Rút kiskacsát*, mellyel idén is kaptak meghívást a környező településekre.

a néptáncsoport szószólójává, a táncsoport vezetőjének felkérésére ismerkedett meg Szélyes Sándor mikházi népdalénekes, rímfaragó humoros monológjaival, majd később személyesen a szerzőjükkel is, aki beleegyezését adta, hogy azokat bárhol elmondhassa. A népies ízű darabok annyira testhezállónak bizonyultak számára, hogy 1990-ben egy kézdivásárhelyi előadás alkalmából felkérték az első esküvője levezetésére Kommandón. A felkérést nem vállalta el azonnal, mint minden más felkéréshez, szerephez, ehhez is felelősségteljesen viszonyult. Egykori magyartanárától, Salamon Ferencről⁴⁰ kért vőfélyszövegeket, melyeket meg is tanult, de ezzel nem tekintette lezártnak a felkészülést.

Visszaemlékeztem, hogy körülbelül miből tevődik össze ez a mesterség. Gyorsan megtanultam, akkor nem adtam egyből én feleletet, na, kész elvállalom, hanem mondtam, hogy készülök Magyarországra, de úgy két hét múlva, ha sikerül, találkozunk, megmondom, hogy el tudom vállalni vagy sem. Mégis csak tartottam attól, hogy kezdem (...) Voltam lakodalomban, láttam, a vőfély mit csinált, hát hogy kell csinálni. Megtanultam, az egy dolog, de hát annak van formája, hogy kezdi, mi után mi következik. Próbáltam úgy visszaidézni Somodi Béla bácsit, hogy hát ő, akkor, mikor gyermek voltam, ugye lakodalmat hallgattam, Gábor Kocsis Laci bácsit, mikor búcsúztatott.

A lelkiismeretes felkészülés eredményeként, amikor véget ért a lakodalomnak, senki sem mondta meg, hogy az az első lakodalom, s ez nem hangzik dicsekvésként szájából, mert a lakodalmi zenészeket idézi. Amellett, hogy a siker meglepéssel töltötte el – hallották, hogy Ődi oda vót Kommandóra vőfélynék. Képzéjék el, milyen büszkén jöttem haza alkalmival, Csernátomba leszálltam, a pálcával itt mentem fel az utcán –, négy másik esküvőfelkérést is jelentett számára arra az évre a szülőfalujából.

Niczuj Ödön tudatosan építette fel vőfélyi karrierjét, az ő esetében, aki huszonkét év alatt ezer lakodalmat vezetett, le nem túlzás karrieréről beszélni.⁴¹ A Székely Hírmondó 2001/20-as lapszámában úgy mutatták be, mint azt a vőfélyt, aki tizenegy éve alatt több mint 400 menyasszonyt búcsúztatott el. A Háromszék napilap 2010. novemberi számában⁴² már úgy szerepelt, mint Felsőháromszék egyik legismertebb vőfélye, aki ezer lakodalmat vezetett le. Az utóbbi cikkben leírtakban lehet némi újságírói

túlzás, ugyanis Niczuj Ödön 2011 januárjában így nyilatkozott nekem: *Ha ez az év sikeresen befejeződik, akkor az ezer lakodalom meg kell, hogy legyen. Jelen pillanatba erre az évre már 17 bé van írva. S január hetedikét írunk.*

Sőt, 2012. január 20-án folytatott beszélgetésünk során arra a kérdésre, hogy levezette-e az ezer lakodalmat, azt válaszolta, *most már biztosan megvan, mert csak tavaly 43 volt. Az idénre 28 van előre jelezve. Sőt, örvendetes, hogy sok csernátони van benne. Nagyon-nagyon szeretem a csernátониakkal, az idén a legmesszebb, ami bé van jelezve, az Oroszhegy lesz, Udvarhely mellett. (...) Hát úgy, olyan 115 települést tudok mondani. Annyit tudok, hogy itt a Kézdi-zónában egyedül Imecsfalván nem voltam, nem igaz, hogy nem kerestek onnan, csak pontosan úgy jött, hogy el voltam foglalva. Akkor Angyaloson nem voltam a szentgyörgyi zónába, mert megint úgy jött ki a lépés, hogy el voltam foglalva. Ameddig ellátok, ez a két település van, ahol nem voltam.*

Az átlagos vőfélyekhez képest az úgynevezett munkaterületének határai is lényegesen kitolódtak, erről saját kezűleg készített listája tanúskodik: a levezetett lakodalmak nagy része Kovászna megye területére tehető, Hargita (13), Brassó (6), Maros (2), Szilágy (2), Bákó (1) megyékből a zárójelben jelzett számnak megfelelő számú településnév olvasható a listán, ezenkívül két magyarországi településen is szolgált. A számok csak arra utalnak, hogy abban a bizonyos megyében hány településen vezetett le esküvőt, arra vonatkozó adatai nincsenek, hogy melyik helységben hányszor volt hivatásszerűen lakodalomban.

Niczuj Ödön három csernátони vőfélyt nevez tanítómesterének: Somodi Bélát és Varga Dénest (mindketten élnek, de a szakmát már nem gyakorolják), valamint Gábor Kocsis Lászlót, akinek alakját többnyire gyermekkori emlékeiből idézi meg.

Az öregeske nagyon érdekesen búcsúztatott. Neki az volt az egészbe' a pláne, hogy tudja megsiratni a búcsúztatókor az egész vendégkoszorút. Sőt, még ő is sírt, könnyezett. (...) Hát gyermekecskék voltunk, amikor mentünk lakodalom nézni...

Ugyanakkor azt is kiemeli, hogy személyes tapasztalatai révén, a látottakból, hallottakból tanult. *Ahányszor voltam lakodalomban csernátониakkal, és ahonnan voltak vőfélyek ezen a vidéken, habár itt nemigen volt más vőfély, mert mindig a csernátонit hívták.*

⁴⁰ Sepsiszentgyörgyi születésű, de Kézdivásárhelyen élő, 63 esztendősen nyugalmazott tanár, akinek a tavaly jelent meg *El van bűtülve* című, háromszéki szólásokat, kifejezéseket bemutató kötete.

⁴¹ Összehasonlításképpen: Néhai Kovács Dénes almási vőfély „félvszázad alatt 500-nál több” lakodalom levezetését vallotta magáénak. A 75 éves, gelencei Tamás Ferenc a 60-as évek közepe

óta több mint hatszáz menyasszonyt búcsúztatott el a szüleitől, a 71 éves, lemhényi András Géza negyven éven keresztül több mint hétszáz lakodalomban vőfélykedett. A 76 éves, szentléleki Bakk Ágoston 1963 óta hatszáznál több lakodalommal büszkélkedhet, a 82 éves, csernátони Somodi Béla 764 esküvőt bonyolított le.

⁴² IOCHOM István 2010.

Akkor tőlik, amit láttam, de senki nem tanított, én ezt autodidakta módon tanultam meg.

Nyilatkozatai során nem egyszer érezhető a szakma, de „tanítómesterei” iránti tisztelete, amikor csak teheti, idézi őket: *Béla bácsi mindig azt mondja, minden falunak van papja, fiam, de nem minden falunak van vőfélye! Ezért ő ezt a szakmát nagyra tartotta, s azt mondja, de a vőfély, tulajdonképpen szolgál, cirkuszi bohóc és minden, mé't hát tényleg...*⁴³

Munkájáról beszélve az derült ki, hogy egy olyan vőfély példaképet állított fel maga elé, amely már-már antagonisztikus tulajdonságokkal bír, viszont történeteiben, értéknnyilatkozataiban, amelyre később külön kitérek, ezek az ellentétek mégsem ütköznek.

A régiektől sokat lehetett tanulni...

Mindig szükség lesz a hagyományos vőfélyre, vagy legalábbis, ha modern fiatal vőfély lesz is, hagyományos szövegeket fog mondani.

Olyan túl modernizálásba nem mennék bele, ahol olyasmit kérnek, ami nem oda illik. (...) én megértem, ez tulajdonképpen, ez lakodalom, annak van egy trendje, (...) azért még se lehet ezt.

Modern fiatal vőfély az, aki nem öltözik székely ruhába, nem székely csizma, priccses nadrág, vagy netalán székely harisnyában jelenik meg, hanem egy elegáns, színes öltönyben, mint minden vendég. (...) egy vőfélynek annak legyen meg a kellő tartása, öltönye, viselkedése, frizurája, nem feltétlen kell sem leborotvált fej, sem lófarkas, copfos frizura. (...) A túl konzervatív se jó.

Eszményképe a régi szabású, hagyományt őrző, de nem túl konzervatív vőfély.

6.2. Könyv, pálca, ruha

Niczuj Ödön szakmára való felkészülése huszonkét év után sem tekinthető lezárt folyamatnak. *Nem igaz, hogy ezer lakodalom után nem kell készülni, vallja, és szavainak súlyát az újabbnál újabb vőfélykönyvek megvásárlásával bizonyítja. Első lakodalmára a Salamon Ferentől kapott könyvekből készült fel: Székely Népköltészet,⁴⁴ azt hiszem, az vót az egyiknek a címe. Akkor még egyet kaptam, Halat, vadat, s mi jó falat, abba hátul voltak lakodalmas rigmusok. S vót egy, nem erről a vidékről volt, Magyarországról, amit hasonlításként adott ide, hogy nézzem által, legyen bővebb fogalmam, mert hát vótak leírások, hogy milyen lakodalmi szokások vannak.*

⁴³ Huszonnégy éves lehettem, amikor a szomszédom, Székely Antal bácsi azt mondta, úgy látja, megvan bennem a tartás, jó vőfély lenne belőlem, próbáljam meg. (...) A vőfélység is másként ment akkoriban, nem pénzért hívták az embert. Legényemberként ez ment is, aztán amikor megházasodtam, már az asszonynak is szava volt. Nem féltett meg, csak nem tetszett neki, hogy szolgál vagyok. Mert tudja meg, egy jó vőfélynek egyszerre szolgálának, cirkuszi mutatványosnak és színésznek kell lennie, hogy értékeljék – részlet Somodi Béla cser-

A korábban már említett tudatos karrierépítés a vőfélyirodalom utáni fokozott érdeklődésén kívül kijelentéseiben is tetten érhető. Egy szilágysomlyói lakodalomban – magyar vőlegény, román menyasszony – a menyasszonynak külön vőfélye volt, aki majdnem egy az egyben azt a búcsúztató szöveget mondta románul, amit ő magyarul. Niczuj Ödön elkérte az eseményt videózó személy telefonszámát a felvétel megszerzése céljából, azzal az indokkal, hogy *annyival is gazdagabb legyen a gyűjteményem, mert nem árt, egyszer kell egy évben, s akkor az ember ki tud emelkedni a többi közül.*

Ez a fajta tudásszomj tükröződik abban is, amikor arról beszél, hogy kézdivásárhelyi kollégája, Szováti János értesítette, hogy *megjelent Maros megyében egy érdekes könyv, amiben rengeteg vőfélyes szöveg van és csak 15 lej az ára.* Érdeklődésemre, hogy vőfélytársai részéről is ugyanekkora figyelmet tanúsítanak-e a téma iránt, Szováti Jánost hozza fel pozitív példaként: *Szováti Jancsinál láttam, ő Székéről került ide Kézdi-re, körülbelül húsz-huszonkét éve vőfélyeskedik, de lehet, két évvel korábban kezdte. Neki van komoly gyűjteménye, egy olyan könyve van, amit nem kaptam meg sehol...*

Nagy veszteségként meséli el, hogy egy érdekes vőfélyes könyvet odaadott az egykor Márkosfalván szolgáló református tiszteletesnek, akit felkértek, hogy Régenben búcsúztasson el egy ifjú párt, a könyvet azóta sem kapta vissza, a pap pedig elköltözött a vidékről. *Azután eleget kerestem, de nem kaptam meg. Állítólag, Bandi Sanyi⁴⁵ azt mondta, van neki egy, mondtam, ha megkapod, feltétlenül kell, annyival is legyen több.*

Meglepő élmény volt számomra, hogy a vőfélyekkel kapcsolatos könyvekről való beszélgetésünk során többek között két, általam szakirodalomként használt mű, Balázs Lajos *Az én első tisztességes napom* és Seres András *Barcasági magyar népköltészet és népszokások* is előkerült. A kezembe került Seres András-könyv fellapozásakor érdekes felfedezést tettem, Niczuj Ödön mesélt arról, hogy a Barcaságban is vezetett le esküvőt,⁴⁶ a monográfia *Lakodalom* című fejezeténél a zajzoni, tatrangi vőfélyversek meg voltak jelölve. Később rákérdeztem a jelölések céljára, s adatközlőm válasza korábbi, a tudatos felkészülésre való feltételezésem igazolta: egy adott vidék lakodalmára a tájegységre vonatkozó versekkel készült, amennyiben

nátóni vőfélyvel készített interjúból. DIMÉNY H. Árpád 2007.

⁴⁴ A beszélgetés egy későbbi mozzanatában kiderül, hogy tulajdonképpen a Konsza Samu-féle *Háromszéki magyar népköltészet* című gyűjteményről van szó.

⁴⁵ Kézdivásárhelyi vállalkozó, hírlapárudát működtet.

⁴⁶ Zajzonba voltam, volt egy olyan lakodalmam, hogy zajzoni volt a vőlegény, pürkereci a menyasszony, és Tatrangban volt, a nagy kultúrotthonban megtartva.

talált olyant. Az egyik korábban már említett, *Székely Hírmondó*ban megjelent⁴⁷ cikkben azt nyilatkozza: *ha távolabbi településről kéri fel vőfélynek, akkor mindig tanulmányozza annak a vidéknek a szokásait, jellegzetességeit, hogy ne erőszakolja rájuk a háromszéki népszokásokat.*

A vőfélyverseket tartalmazó könyvek révén nemcsak a rigmstudástarát bővíti – és itt nyer plusz értelmet az a kijelentése, hogy ő autodidakta vőfély –, de szokásismeret terén is képezi magát, a szakkönyvekből olvasott leírások a személyes tapasztalataival kiegészülve (mégiscsak ezer lakodalmat vezetett le, 118 helységben végzett terepmunkát, mert szakmai „kiruccanásait” nevezhetjük annak) már-már a témakör szakavatottjává teszik.

Nem tudom, a nyomtatványt mutattam-e (...) Göröcsfalváról. Érdekes, mert nem a mi szokásainkat írja le, de Csíkszentdomokos környékéről szól a könyv, ahhoz képest végigolvastam már kétszer. Hogy ott hogy is volt a feldíszített ággal, hogy udvaroltak az egyik falurésztől a másikba, a leültetési trendek, s akkor próbálok reá gondolni milyen különbségek voltak, nem olyan nagy távolság, köztük és köztünk.

Nicuj Ödön vőfélyfüzetből is hármat őriz, egyet Aradról küldött el neki a Violák néptáncegyüttes egykori vezetője, akivel háromszéki vendégeskedése során ismerkedett meg. *Mondta, hogy ő is akart ezzel foglalkozni, egy pár szövege le van írva, ő írta le. (...) Sokszor elolvastam. Volt olyan, amit megtanultam belőle (...) Láttam azt a szép búcsúztató bekezdést, amit Somodi Béla bácsi csernátoninak tartott. Ő javarészt a vőfélyi pályafutását lefutva vót, amikor én azt a könyvet kaptam. Neki is voltak olyan könyvei, amiket Balla Zsófiától kapott Kolozsvárról és abból is tanult, a Székely Anti⁴⁸ bácsitól kapott könyvecskéből is.*

Habár a teljes anyagról készült másolat, a továbbiakban a füzetek szerkezetét és tartalmát nem elemzem, mint ahogy Nicuj Ödön vőfélyverstárát sem, ezek további kutatások tárgyát képezhetik. A „három” füzet, amely tulajdonképp négy, bemutatása csak Nicuj Ödön vőfélyi eszköztárának részeként szerepel jelen kutatásomban, felkészültségének bizonyításául.

Az Aradról kapott szokványos, A4-es formátumú, kézzel írott füzet borítóján ez áll: *Szabó András Lakodalmi népszokások.* Egy másik, hasonló méretű, sokat használt füzet borítóján Lovász András név szerepel, mind közül ez a legrégebbi, de ez tulajdonképpen

⁴⁷ BARTOS Lóránt 2001.

⁴⁸ *Huszonégy éves lehettem, amikor a szomszédom, Székely Antal bácsi azt mondta, úgy látja, megvan bennem a tartás, jó vőfély lenne belőlem, próbáljam meg. Leírta nekem a szövegeket, jó 50 oldalt, hogy azt tanulgassam. Sajnos, azóta elvesztettem, már csak a fejemben vannak meg, na meg néhány videoszalagon – Somodi Béla vallomása vőfélyé válásáról. DIMÉNY H. Árpád 2007.*

nem tekinthető vőfélyfüzetnek⁴⁹, csupán a vőfély füzetének, ez tartalmazza a Szélyes Sándortól lejegyzett vicces versmonológokat, ezenkívül a *Vén bakancsos és fia*, a *huszár* népszínmű egyes részeit is. A másik két füzet új keletű, az újonnan megkezdettben mindössze hét oldalán található írott szöveg (rigmusok) benne.⁵⁰ A lejegyzett vőfélyversek datálva vannak, így ha szükséges, időrendi sorrendet is fel lehet állítani lejegyzésüket illetően.

Nicuj Ödön nemcsak a könyvek, nyomtatott kiadványok iránt tanúsít érdeklődést, a régi, kézzel írott vőfélykönyveket is szívesen tanulmányozza. *Ezerkilencszázazas évek eleji, 1910-es vőfélykönyv három is járt a kezemben. Egy van Felsőcsernátonbá, Réti Bandi bácsinak a leányánál, Réti Évánál, egyet kaptam Dávid Sanyitól,⁵¹ a Polyp tévéstől, az a nagyapjámé volt. A kettő nem egy és ugyanaz. Az enyém nagyon hasonlít az azokban leírt szövegekre.*

Vőfélypálcája vagy botja is több van, a régebbieket féltve őrzi, fontos, elengedhetetlen státuszszimbólumnak tartja, ebben az esetben is hangsúlyozza a másság, a különlegesség fontosságát. *Egy pálcát feláldoztam úgy, hogy két rövid darab legyen, ilyen összecsavarozható, abba az esetben, mikor hajdanában mentem Szentgyörgyre és Brassóba lakodalomba, (...) elhatároztam, hogy az egyik vőfélybotból összecsavarozást csináljak, hogyha alkalmizni kel, s a román megáll, meglássa a piros-fehér-zöld szalagot. ..., vagy meg se áll. Mégis valahogy érjek haza Csernátonba. Ezért lett egy ilyen rövid pálcám, akkor egy más, azt letettem, mert annyi sok szép szalagot kaptam, lettem emlébbe. Vettem egy másikat. (...) A legutolsót Magyarországra vásároltam, de most már az is meg van gyötörve, de arra gondoltam, hogy egyet valamelyik faragóművésszel, hát legfentebb Réthi Zolikával⁵² faragtatok egy szép botot, hogy legyen másabb. Ígértek egy vőfélybotot, ami kankós típus, ami ezelőtt volt a régi öregeknek. Hallottuk, hogy a kankóssal a kaput vagy az ajtót, gerendát megveregette. Kézdiszentkeresztben ezelőtt tizen és valahány évvel egy lakodalomba, mondták, hogy tessék felkeresni, mert ez olyan, hogy a vége lecsavarozódik, s pálinkát lehet tölteni a botba, s visszacsavarni, meglepetésképpen az útelközőket meg is lehet kínálni. (...) Lehet már a múlté, mert nem használtam ki akkor az alkalmat, de most már egy vőfélybotot valamelyik csernátoni mesterrel csináltatok, legyen különleges.*

A vőfélybotra kötözött szalagokból is több tucatot őrzi egy dobozban. *Általában ezelőtt a vőfély-*

⁴⁹ Amit Keszeg Vilmos úgy határoz meg, hogy „a népi közösségen kívül/felül álló személyek szerkesztettek”, s „szertartásirányító verseket” tartalmaz. KESZEG Vilmos 1991, 48.

⁵⁰ *Ha mástól valamit hallok, azt azonnal lejegyzem. Beírom a füzetbe.*

⁵¹ A kézdivásárhelyi kábeltelevízió-társaság igazgatója.

⁵² Alsócsernátoni faragómester.

botra a menyasszonyos háznál szalagokat és zsebkendőt köttek. A zsebkendő, Somodi Béla bácsi szerint, a menyasszony tisztaságát jelképezte, és nagy divat volt, nem csak a vőfély kapott, hanem a zenészek hangszereire is zsebkendőt köttek, régi fényképeken lehet ezt látni. Nekem is van egy, esetleg kettő abból a felvételtől. Ma (...) szalagot kötnek a menyasszonyos háznál (...) annyi minden volt kötve, s annyi szalag van, hogy sokszor azt mondom, köszönöm szépen, az fel van díszítve. Nagyon sokszor a piros-fehér-zöld szalag tényleg ott van, de van olyan helyek, akik elfelejtik, vagy nem kérdezik, nem tudják, s megérkeznék én a botocskával szalag nélkül, reggel haza.

Nicuzj Ödön vőfélyi viseletét illetően, mondhatni ruhatára összeválogatásában is igényes. *Rendruhásan lakodalmat nem tudnék levezetni*, ez az alapelve. Gyűjtéseim során háromféle öltözetet figyeltem meg nála. A székely ruhát,⁵³ amit ő úgy határoz meg: *szürke nadrag, ugyan olyan kabát, fekete mellény, székely ing és csizma*, ennek egy másik változata a szürke vászonkabát, szűk, fehér vászongatyával, az ún. székely harisnyával. A harmadik rend ruha, amelyben vőfélyként látható, a *fekete csizmanadrág, fekete mellény és székely ing*, illetve megjegyzi, hogy nyáron, amikor óriási a kánikula, *kerek cipő s fekete szövénadrág* is elfogadott.

E téma kapcsán, mint szinte minden egyes alkalomkor, megfogalmazza értékítéletét, hogy valójában akkor érzi jól magát, amikor székely ruhát visel, mert *érezem, másabb vagyok, mint a többi (...), mert meg lehet különböztetni, nem tudnám rendruhásan megcsinálni, mert úgy érezném magam, mint vendég.*

6.3. Vőfélyidentitás a mindennapokban

Ebben a fejezetben azt próbálom felmutatni, hogy Nicuzj Ödön mennyire azonosul vőfélyi szerepével⁵⁴ a hétköznapi életben, annak tudatában, hogy az emlékezet „csak a kivételest örzi meg, a hétköznapit, a közönségeset örökre elhullatja”.⁵⁵

Élettörténete alapján kiderül, hogy 2000-ben számos változás következett be életében, beválasztották a református egyház presbitériumába, de a helyhatósági választásokon is indult, a helyi tanács képviselőtestületének a tagja lett. Ezek a szerepek az évek folytán sokasodtak: jelen volt a Magyar Polgári Szövetség helyi képviselőtestületének megalakításán (2003), ő volt a szervezet első elnöke, de a Csernátoni Székely Tanács megszervezésénél is bábáskodott, 2004-től annak is helyi elnöke lett.

Az interjú során arra kerestem a választ, hogy a lokális közösségen belül vállalt közéleti szerepek milyen hatással vannak hivatásszerűen választott vőfélykedésére. Nicuzj Ödön válasza arra engedtek következtetni, hogy a vőfélyi szerepe és utólag vállalt politikai funkciói között létezik egy eléggé szoros összefüggés, amit ő maga is megfogalmaz, de nem ismer be. Holott presbitériumi tisztsége, illetve a helyi politikai életben kapott szerepek a vőfélyi státuszából adódó ismertségi, népszerűségi tőke eredményének tekinthetők.

Összefüggés van, mert azt mondják, könnyű neked, te emberek között vagy, adjuk ezt a szerepet neki. (A vőfély) Eléggé sokszor és sok helyen kell, hogy szónokoljon, lehetséges abban gondolkoznak, hogy mindenütt olyan nyíltan, hangosan nyilvánul meg, ami viszont, én azt mondom, eltérő.

Habár a helyi tanácsban harmadszorra is mandátumot vállalt, csalódott, elégedetlen az azon belül betöltött szerepével, ugyanez érvényes az egyházi tanácsbeli funkciójára. Az interjú során többször is hangoztatta, hogy a kultúrát képviseli, abban mozog leginkább otthon, ezen a téren szívesebben vállal szerepet.

A presbitériumban egy kevésbé csalódtam. Mert a presbitérium, mint a helyi egyházi vezetőséget, annak a feje a gondnok meg a tiszteletes úr, nem úgy működik, ahogy kéne. A presbitériumság itt ma abból áll, hogyhát az egyház felé történő befizetéseket behajtsa. Ha netalán adományok vannak, lejárja azt a bizonyos falurészt, amelyiket képvisel, és nem egészen a lelkieken alapszik, mert itt sokkal, de sokkal több odafigyelés kéne, presbiterek között is egymás iránt és nagyobb tiszteletmegadás a tiszteletes felé is.

Politikai síkon, hogy békerültem a tanácsba, mint független, rengeteg jó észrevételt sikerült bevigyünk. Amit megkérdőjeleznek, hogy nem csináltak semmit. De a nem csináltak semmiben nem az áll, hogy ki csinálta, közösen kell a tanács egyetértésen azzal a programmal, ami megvalósul.

Erickson meghatározása szerint az énkép a társas valóság kölcsönhatása alapján kialakuló, tudatosan megélt énlélmény.⁵⁶ Vagyis annak megítélése, hogy mi milyennek látjuk magunkat, azon társadalmi élményekből fakad, melyek hatására felvesszük a más egyének irántunk mutatott attitűdjeit. Arra a kérdésre, hogy mit gondol, falusfelei melyik szerepkörrel azonosítják leginkább, illetve mikortól lép be a vőfély szerepbe, válasza alapján arra enged következtetni,

⁵³ Egyezik a Gáborján Alice könyvében leírtakkal. GÁBORJÁN Alice 1969, 46–49.

⁵⁴ A pszichológiatudomány a szerepet az egyénnel szemben megnyilvánuló társadalmi elvárásoknak, normáknak az összességékként, ill. az ezeknek megfelelő magatartásaként határozza meg.

Lehet kapott, mások által felruházott, vagy szerzett. Az egyénhez egyidejűleg több szerep (pl. családon belül az apaszerep) is tartozik, ezért minden ember sajátos szerepkészlettel rendelkezik.

⁵⁵ DUBY, Georges – LARDREAU, Guy 1993, 63.

⁵⁶ ERICKSON, Erik H. 1998, 289.

tetni, hogy Niczuj Ödön énképe nem egyértelmű számára sem.

Én vőfély Csernátonba a lakodalom kezdetétől vagyok, általában mindenki barátjának, falusfelének tekint, s én ezt így sokkal jobban élvezem. Nem szeretném, ha a mindennapokban vőfélyuraznának, én mindenkinék Ödike maradtam...

Rácáfol erre Jakab Erzsébet Alsócsernáton ragadványneveiről szóló szakdolgozatában, ugyanis a megkérdezett harminchárom adatközlő Niczuj Ödön egyéni ragadványneveként a Vőfélyt, illetve Vőfély Ödít adja meg.

A beszélgetés során kifejti azt is, hogy milyen agályai vannak a vőfélyi szereppel való azonosulással. *Ha független embereket kérdeznél meg, mindenkinék más volna véleménye, ő könnyű neki, mert minden héten megvan a pénze. Vagy nem elég neki az, hogy minden szombaton lakodalomba van, még benne van a politikába es... Vagy az egyháztanácsba (...)*

Egyértelműen kimondja, hogy legközelebb a vőfélység áll hozzá, abban a szerepben érzi jól magát. *Vannak bizonyos hangnemek, amelyekben az ember jobban tud kommunikálni. (...) A lakodalomba elég nagy szájam, itthon tökéletesnek gondolom magam, igaz, hogy szokta mondani a család, túl hangos vagyok, de ott érzem igazából otthon magam, mán az egyháztanácsi gyűlésen vagy a helyi tanácsban nem tudok olyan nagy-szájú, nagyhangú lenni, mint amilyenek ismernek.*

Életének utóbbi huszonkét évét kétségtelenül a szakmájául vállalt vőfélység tükrében lehet csak vizsgálni. Az átlagemberekétől eltérő életvitelt kénytelen folytatni, amely mind munkahelyére, mind családi életére kihat. Válaszából derül ki, hogy a kérdés, amelyet ő maga fogalmaz meg, foglalkoztatja. *Hogy fogadja el a vőfélyjel élő család, élettárs vagy feleség, azt, hogy amikor mindenki szórakozik, ő otthon marad, vagy hétvégén, amikor mindenki együtt van, ő egyedül van? Egy olyan időszakban kezdtem el, amikor még (...) legényember voltam, akkor mindent lehetett, de mivel nagyon odafigyeltem arra, amit csinálok és nem a független csajokat néztem, így szépen, amire észrevettem volna, milyen jó a vőfélynek, hogy ahányat lát annyit szeret, akkor megnősültem. (...) S akkor már befellegzett, akkor inkább a mesterségnek áldoztam, s ügyeltem arra a magatartásra, hogy ne hogy olyasmit mondjanak az asszonynak viselkedésemmel kapcsolatba, hogy abból családi probléma legyen. A lakodalomba azért nem táncoltam és nem táncolok mostanáig, illetve nagyon ritkán, s amikor hazajövök, titok nincs, elmondom. (...) Kollégáim, az elődjeim feleségestől mentek, mert a feleség a gazdát nem engedte, de meghívták a vőfélyné asszonyt is, hogy vegyen részt a lakodalomba. Én soha nem vittem... Nem, mun-*

kába megyek, s nem szórakozni. A táncolásokkal pedig nem igaz, hogy nem szeretek táncolni, (...) de nem azt jelenti, hogy amikor mindenki táncol, a vőfélynek is táncolni kell. Egy jó megértő társ kell a vőfélynek, mert biza irigységből is mondanak olyanokat...

Betegnyugdíjazása előtt, amikor a szigetelőgyárban a hétvégén is kellett dolgozni, mert tizenkettő huszonnégygel dolgoztak, nem volt könnyű megszerveznie a helyettesítését, főként, amikor a meghívások hétvégéről hétvégre sokasodtak. *Első alkalmakkor nem volt gond, sőt a kollégák is örvendtek, mert amikor lakodalomból mentem bé, akkor nem üres kézzel mentem, aztán jött az irigység, annyi a fizetése, mint a miénk, s még egy annyit keres. Ledolgozták helyette a szombat estét, de cserébe el kellett vállalja a szolgálatot vasárnap egész napra.*

Mindennapi eseményei nem választhatóak el a vőfélyszereptől, mint ahogy az fordítva sem lehetséges. Niczuj Ödönt a legemlékezetesebb lakodalma-ról kérdeztem, s az esemény idejének pontos dátuma – 1994. november 12. –, az emlékek apró részletei megleptek.

A Kocsis Gáboréké Barátosról. Akkor ment a Dankó Pista Énekverseny a Duna Televízióban. Én pontosan megmondom. Ez 1994-ben volt. Ez volt a konyhánk (mutatta körbe a helyiséget, ahol ültünk), met ez utána toldódott. A televízió volt ezen a sarkon, s én ültem a televízió előtt. Egy az egybe az énekessel olyan hangosan énekeltem, hogy a ház duvadt össze.

A történet folytatása után körvonalazódik, hogy életpályájának egyik sorseseeményét⁵⁷ meséli, éspedig kislánya születését, ugyanis amíg ő Barátoson lakodalmat vezet, feleségét szülési fájdalmakkal beszállítják Kézdivásárhelyre, ahol megszületik egyetlen kislányuk, Andrea.

Érdekes, addig köböztük jobbról-balról, hogy mikor fog szülni, hogy izgultam erősen, készültem arra, milyen az, amikor elfogja a fájdalom, s kell gyorsan futni. S sofört, met hát autó nem volt, s ha reájó, ha netalán. Addig filozofáltam, hogy ettől az élménytől megszabadultam. Pontosan akkor az éjjel olyan lakodalmam vót, hogy azt soha az életben vissza nem tapsolnám (...)

Barátoson villany nem volt. Délutántól elvették úgy, hogy másnap reggelig vissza se adták. Templomba mécses mellett a pap bácsi megeskítette őket, elmentünk a kultúrotthonba, hangosítás, hangtechnika nélkül száraz zenészek, a papolciak zenéltek gyertya mellett. Reggelig gyertya mellett kínlódtunk (...)

Niczuj Ödön a történetek részletekbe menő újrameselésével – az interjúban a barátosi lakodalom, illetve az ahhoz kapcsolódó háttéreseemények vannak a legbővebben kibontva –, a történetek gondolatban

⁵⁷ „A sorseseemény olyan magától meginduló, uralhatatlan módon lejártszódo, föld alatti értelemképződésre utal, amely az élet-

történetben új kezdetet teremt.” TENGELYI László 1998, 199.

való rekonstruálásával és rendszerezésével igazolja önmagát⁵⁸ és teremt rendet önazonosságában.⁵⁹

A kézdivásárhelyi szigetelőgyárból való betegnyugdíjazása után, 1991 ősztől Niczuj Ödönnek lényegesen több ideje maradt a vőfélykedésre, ami akkoriban kezdett igazából beindulni. *Volt egy olyan időszak, amikor személyesen idejöttek, nem volt mobiltelefon, ide kellett jöjjenek, s akkor derült ki, hogy a dátum szabad-e vagy sem. S elbeszélgettük a lakodalom menetét.*

Ezeket az alkalmakat Niczuj Ödön a következő szóhasználattal illeti, *szórakoztunk egy kicsit*, utalva egyrészt arra, hogy kellemes tevékenységnek ítéli meg, de arra is, hogy rendszerint elszórakozza az időt, hiszen egy ilyen beszélgetés menete minimum egy órára tehető, de elnyúlhat két-három óráig is. A telefonos egyeztetés, érdeklődés állítása szerint napi jelenség, tény, hogy az interjú többször kellett megszakítani amiatt, mert vőfély után érdeklődtek, találkoztak a fiatalok.

Időbeosztása nem változott 2006 óta sem, azóta dolgozik ugyanis pénzbegyűjtőként a kábeltelevíziótársaságnak, de ez hetente egy-egy délelőttöt vesz el idejéből Alsó-, illetve Felsőcsernátonban. Így a hét többi napját a vőfélykedésre fordíthatja, hiszen főként ebből a keresetéből tartja fenn családját. Keresetéről, vőfélyi díjáról érdeklődve nem volt tartózkodó.

Nem igazából passzol az, amit a régi vőfélyek mondanak, hogy egy vőfély annyi szokott lenni, amennyit egy pár vendég ad. Egy vőfély annyi szokott lenni, amennyiért egy zenész zenél. Ezekkel nem összehasonlítható, mert ma mindenki külön pályákon fut. Vannak olyan zenészek, akik ketten 16 millióért zenélnek, de hát a vőfély hogyan sorolja magát a 8 millió lejes összeghez, viszont van olyan, hogy 18 millióért zenél hat zenész, ez már leosztva 3 millió vagy 300 lej egy zenésznek, a pár vendég ad 300-400 lejt. Ez valahol megközelíti azt, amit jellemeztünk hamarabb, hogy egy vőfély körülbelül mennyi. (...) Általában a Brassó környékiek négy és fél, plusz egymillió az út, öt és fél, Kézdivásárhelyen tudok olyant, hogy négy és fél, vagy négy. Én itt, a csernátoniaknak 300-ért, max. 350-ért, de ebben benne van két nap lakodalom béhívással, saját autóval, bémegyek, jövök, s ebbe minden benne van. Nem mindig kell az árat megkérni azért, amiért a más megkéri.

A lakodalmakra való felkészülés teljesen beépült hétköznapi életvitelébe. Sőt, olyan szintre fejlődött, hogy annyira szerves részét képezi – és olyan szinten – az eseményre való készülésnek, akár az öltözködés, borotválkozás. *Én ma délután, például elképzelem, hogy holnap mégis mi lenne az az ideális búcsúztató szövegem, amivel el tudom őket búcsúztatni. Körülbelül időbe bétájolom magam, hogy hol, hányra kell legyünk, hogy sehol ne késsünk. Hogy Hilibtől mennyi*

időt teszünk meg Szárazpatakig, mert ugyebár templom után nincs órához kötvé, mert hét, fél nyolc körül már a vendéglőbe vagyunk. Akkor ott a vendéglőbe is (...) milyen szövegeket fogok alkalmazni. Ezt én ma átgondolom az egészet, s holnap reggel, amikor felkelek, megint kezdem.

Bátran állíthatjuk, egyrészt rutinná vált, de ugyanakkor zökkenőmentesen zajlik.

6.4. Niczuj Ödön értékítéletei

Néhány korábbi fejezetben szükségét éreztem felvillantani Niczuj Ödön értékítéletének, ideológiai állásfoglalásának, szilárd meggyőződésének egy-egy szeletét, de úgy érzem, hogy a dolgozat bevezetőjében feltett kérdésre – hogyan értékeli magát lokális környezetében? – adott válasz nem lesz teljes, ha nem ismertetem a narratív emlékezés során elhangzott, szakmájáról megfogalmazott véleményét. Ezzel is árnyaltabb képet kapunk a 21. század vőfélyi szerepéről.

A beszélgetéseink során többször is felmerült a fiatal, huszonéves és a Niczuj Ödön nemzedékébe tartozó vőfélyek közötti generációs szakadék. Adatközlőm az utánpótlás neveléséről gondoskodva, két huszonéves ifjút vett a szárnyai alá: az almási Finta Szilárdot és az albsi Kicsid Tibort. Az úgynevezett pártfogoltjai jellemzése is sokatmondó.

Az albsi Tibikéről, amikor meghallottam, hogy ezzel akar foglalkozni, neki nagyon sok lakodalmat szereztem, met ugye hát jönnek, hogy ezen a dátumon foglalt vagyok, én szívesen ajánlom. Mert jó híreket hallottam róla! Ügyes, talpraesett, jól vezet, odafigyel. (...) Szép, hagyományos székel lakodalmas szövegeket mond. Értelmesen, ügyesen.

Az almási még fiatalabb. Olyan hús, huszonegy éves. Nem rossz az almási sem, csak neki az a baja, hogy a netről szed le szövegeket, ami nem jó. Ott minden össze van hordva. Én láttam ezt a magyarországi vőfélytalálkózón, hát száz és valahányan meg voltunk hívva, amiből tulajdonképpen, ha végignéztük az egészet, negyede volt, amelyik tényleg tudta, hogy mi is teljes egészében egy vőfélynek mi a feladata. Megtanul egy szöveget, megtanul egy búcsúztatót, s azzal azt hiszi, hogy ő egy vőfély.

Niczuj Ödön visszatérő motívumként utal arra, hogy nincsen ellentéte a modernizálással, példaként régiesebb nyelvezetű rigmusokat hoz fel, amelyeket ő maga is átírt, vagy kihagyott teljesen szövegeiből. (...) *Van, aki hús év kezdte és ugyanazok a szövegek mellett tart, (...) semmi újat nem, megelégszik azzal a tudásával, (...) nem elemzi a szövegeit, hogy abba mennyi olyan rész van, hogy „majd kiesik nyelvem megbágyadt helyéről”. (...) Nagyon végig kell gondoljunk, hogy (...) mit jelent. (...) Nem mindenki*

⁵⁸ CARR, David 1999, 72.

⁵⁹ TENGELYI László 1998, 199.

szereti azt, hogy „emlődből tápláltál...”, hát attól, hogy ez hiányzik a búcsúztató szövegből, lehet nagyon szép, megható és értelmes.

A mai fiatalok, hogy topra (csúcsra) kerüljenek, elég sok olyan dolgot hoznak bé, amit nem kéne, s ezt lássák ezekben a showder (showder – stand up comedy, szórakoztató műsor) előadásokból, ami nem hasonlítható össze a népi vőfélyes hagyományokkal. Onnan próbálnak imitálni bizonyos dolgokat. Az interneten, olyan tájrésekről s olyan játékokat hoznak, vagy olyanokat találnak ki, ami nem jellemző erre a vidékre, s néha még a tapasztaltabbnak is meggyűjtik a baját, ha előtte az a násznép egy olyan vőfélyvel volt, aki olyan dolgot művel el, amihez nem voltak szokva, vagy sok mindent megengednek.

Vannak olyan fiatal kollégák, akik mindent akarnak, újat is, kettőből kombináltat is, vagy nagyon újat is hozni. Én azt mondom, hogy még mindig jobban jár az, aki ezen a vidéken a miénket megtanulja. Mert erre nemcsak ma, hanem még nagyon sokáig szükség lesz.

Az internetet ismeri, sőt lenne lehetősége weboldalon reklámozatni magát, képeket, lakodalmi részleteket felvinni a világhálóra, de nem igényli, mert ha valaki vőfélyt keres, akire saját lakodalmát rábízta, az vagy látta, vagy hallotta, vagy róla valami olyant mondtak, ami neki megfelel. Nem bízna élete ezen fontos eseményét a magát újságok apróhirdetési rovataiban reklámozó vőfélyre. Sőt, az esküvőszervező vállalkozások által kínált „mindet egy csomagban” elvet sem tartja jó ötletnek, szerinte a vendégnek meg kell adni a választási lehetőséget, míg ezen cégek esetében csak azok szerepelnek a kínálatban, akikkel szerződést kötöttek.

A vőfélynek nagy tekintélye van, de azt ki kell érdekelje!, jegyzi meg. A pályafutása során látott, hallott, tapasztalt, számára bántó, illetve negatív értelemben kirívó esetek részletezésében kirajzolódik egy vőfélyi erkölcsi kódex.

Az általa elutasított viselkedési formát egy másoktól hallott történetbe ágyazva írja le, amikor arról mesél, hogy a közigazgatásilag Csernátonhoz tartozó Ikafalvára egy szecselei vőfélyt hívott meg az ifjú pár.

(...) A vendégeknek egyáltalán nem tetszett, azért mert nagyon sok lekezelő dolgot művelt el az ifjú párral, nem szabad. Énekelt, amikor ételt vittek be, amikor az indulót kellett volna húzni, ő mondta a szövegeket (...). Reggelre nagyon megrészegedett, s beöltözött egy gyapjú pulóverbe, s lödörgött a terembe, akkor végképp megvolt mindenkinek a véleménye. Nincs olyan, hogy az ajándékot beszédtem, a menyasszonytánc lejárt, s szabad nekem mindent. Nem szabad, mert azt megfigyelik. Az a tökéle-

tes, aki úgy megy oda, ahogy érkezett, (...) fáradtabban, de jobb kedvvel. Ha autóval mejen is a pohárköszöntőnél a pohár pálinkáját meg tudja inni, a borbeajánlásnál a pohár bort meg tudja inni, mert az este 10–11-kor történik, s reggel az autót haza tudja vezetni.

Máskor saját tapasztalatait mondja el: Láttam olyan vőfélykollégát – egymás melletti teremben tartották két lakodalmat –, hogy látszott rajta, nagyon mutassa, hogy vőfély. Az ő generációját fogta, elément velük, kávéztak, mindent csináltak elől a bárba. Ő azt mondta, ő nem vőfély, ő ceremóniamester. Szépen be is volt öltözve, csak sajnos a ceremóniáját nem lehetett látni, (...) nagyon hiányoltak tőle sok-sok mindent. De viszont, úgy adta elő, hogy aztán ott ő a vőfély, a főnök. Na, de hát az se lehet. János bácsiék mellé se lehet se beülni, s inni, s mulatni, mert akkor hol a vőfély?

6.5. A csernátoni vőfély szerepe a lakodalom menetében

Ebben a fejezetben egy 2009. november 28-ai lakodalom menetének felvázolásával támasztom alá mindazt, amit adatközlőm az interjú során vőfélyi tevékenységi köreként meghatározott. Annak ellenére, hogy egy számomra ismerős helyszínen, lakhelyemen, a Kovászna megyei Alsócsernátonban végeztem a gyűjtést, ebben az esetben a résztvevő megfigyelést tartottam a legjobb módszernek. Tovább Niczuj Ödöntől több DVD-nyi videofelvételt kaptam az általa vezetett esküvőkről, ami ismét segített a kutatás helyszínén látottakat kiegészíteni.

Bardócz Levente alsócsernátoni vőlegény és Héjja Imola martonfalvi menyasszony lakodalma a lehető legpontosabb képet ad a vidékünkön napjainkban is élő lakodalmi szokásokról. A hagyományos falusi lakodalom egyes elemei átmentődtek, mások megújultak, de teljesen új, szokatlan, modern elemekkel is gazdagodott ez a szokásegyüttes. Ma is érvényes Erdei Ferenc 1940-es megállapítása: „Falun el sem képzelhető olyan házasságkötés, ahol szürkén az anyakönyvvezető elé állnak és utána minden teketória nélkül megkezdik a házaseletet”. Annyi kiegészítéssel, hogy a házasságkötési hagyományok érvényben vannak, de a házaselet elkezdésére vonatkozó normák lazultak: ezt Levente és Imola esetével is példázhatom, hiszen a fiatalok már a házasságkötés előtt együtt laktak, csupán a hagyomány iránti tiszteletükből ragaszkodtak többek között ahhoz, hogy a vőfély mind a menyasszonyt, mind a vőlegényt a családi hajlékból búcsúztassa. A kutatásaim alapjául szolgáló lakodalmak⁶⁰ cselekményszerkezete a dolgozat végi táblázatban látható (1. táblázat).

⁶⁰ Videofelvételről a következő hat lakodalom menetét elemeztem: 1994, Bekk Pál és Sarolta (Felsőcsernáton); 2002, Zoltán és Etelka (Alsócsernáton); 2006, Pirooska és Zoltán (Szentkatolna);

2007, Ildikó és Botond (Alsócsernáton); 2008, Ibolya és István (Alsócsernáton); 2009, Andrea és József (Ozsdola).

Az általam elemzett lakodalmak alapján elmondhatom, hogy a felsoroltak képezik a jelenlegi felsőháromszéki lakodalmak állandónak mondható modelljét.⁶¹ Megjegyzem, a falun lebonyolított lakodalom még mindig jól begyakorolt szabályok és szigorú közösségi normák szerint zajlik.

Fél Edit és Szabó László kutatásaiból tudjuk, hogy a lakodalom nemcsak ünnep, hanem munkaal�alom is. Régen mind a vendégek ellátása, mind a számos, akkor még élő szokás betartása az ifjú pár családjaira hárult, s mivel ez meghaladta a munkarejüket, így a lakodalom lebonyolításában jelentős szerep jutott a tisztségviselőknek – násznagyok, nyoszolyólányok, szakácsné stb. Ez volt a társasmunka,⁶² amely a kölcsönösség elvén alapult. Időközben a mulatságok lebonyolítása – a terem feldíszítése, az ételek elkészítése, az asztalok leszedése, mosogatás – a vendéglők feladata lett, a vendégek behívásának, a lakodalom irányításának terhe ugyancsak lekerült az örömapák-anyak válláról, manapság mindez a vőfélyekre hárul.

A továbbiakban a Niczuj Ödön által elmondottak alapján a lakodalom menetének azon elemeit vázoltam fel, amelyek a vőfélyek feladatkörébe kerültek.

6.5.1 A vendégek meghívása

Míg a környező településeken nem a vőfély feladatai közé tartozik a vendégek meghívása, hiszen a fiatal pár többnyire személyesen hordozza el a meghívókat, Niczuj Ödön szerint *a vidéken a legtöbb teendője a csernátoni vőfélynek van*, mert Csernátonban még mindig a régi szokás él, annyi különbséggel, hogy *nem névsor szerint hívjuk a vendégeket, hanem nyomtatott meghívóval, azon minden szerepel, elmondjuk kinek a lakodalmába hívjuk, s nem mondunk verseket mindenütt*.

A névsort az ifjú pár állítja össze, természetesen az örömszülők véleményének kikérésével. Tudjuk, hogy a vőfélyi hívogatás mennyire ünnepélyes. Ez az ünnepélyesség elvész a nyomtatott meghívó széthordásakor?

Ezt a szokást én így örököltém Béla bácsitól, Somoditól és Dénes bácsitól, (...) minden időben volt vőfély, Béla bácsi előtt Makó bácsi, s akkor Székely⁶³ nevezetű, akkor azok hívták bé a lakodalmat. (...) Béla bácsi idejében a család összeírta azokat, akiket meg kellett hívni, elment, elmondott egy verses szöveget, egy rigmust, s azzal megkérdezte, hogy számíthatnak-e reik a lakodalomban.

6.5.2 Esküvőszervezés

Mielőtt az ifjú pár megírná vagy elcímezné vendégeinek a meghívót, azelőtt egyeztetünk. Hogy azon a bizonyos napon mit történik. A vőfélynek mindent az apró részletekig tudnia kell, hiszen az ő szervezőkészségén múlik, hogy zökkenőmentesen zajlik-e le az egymást követő események sorozata. Az intézmények (vendéglő, templom) felé nem ő közvetít, de gyakorlati tudását a helyszínen mindig latba veti.

Kell tudjuk, hogy van-e akkornapra tűzve polgári esküvő vagy nincs, annak függvényébe a vendéghívás a családi házakhoz, hogy történjék. Februárban katolikus esküvő, akkor illik a templomba menni öt órára, mert a nap rövidebb, a templomi esküvő eltart ottól hatig, az egy óra, amire beérünk Kézdivásárhelyre asztalhoz ülni az fél hét, ami ideális. S onnan számítunk visszafelé. Ha van polgári, akkor a négy, félöt, ami megfelel.

A vőfély már abban a pillanatban elkezd a szervezést, ahogy elvállalta a lakodalom levezetését. *Nagyjából végigfutunk a kezdetektől a végig. Hány személyt hívnak? Jön a saccolás, hívnak kétszáz személyt, én azt mondom, 180 ülőhely legyen, és olyan 172 előélt rendelkeztek. Ez azért lényeg, hogy plusztélt ne keljen megfizetni. Manapság a százból a nyolcvan szokott megjelenni, s nem mondják meg, hogy nem jönnek el. (...)*

6.5.3 A búcsúztatók

A vőfély a lakodalom napján megjelenik a vőlegényes háznál, egyeztetnek, hogy hányra kell a menyasszonyhoz menni. Addig feldíszítik az autókat, feltűzik a mirtuszokat. A vőfély ilyenkor praktikus tanácsokkal látja el a vőlegényt: *ha polgárra megyünk, személyazonossági legyen nálunk, katolikusba nem-e lehúztad a gyűrűt mosakodáskor; mert ott szükség van, a násznagyoknak megsúgja, hogy a pap bácsinak kell tenni a borítékba.*

A vőlegényes ház násznépe kettes sorba szerveződik a zenészekkel együtt átvonul a menyasszonyos házhoz. Útközben énekelnek, muzsikálnak, beszélgetnek. Ha a menyasszony egy másik településen lakik, a vőlegény rokonságát szállító, minimum öt autóból és egy buszból álló menet indul a lányos házig, éneklés helyett dudálással jelzik a vőlegény érkezését.

A menyasszonyi háznál kezdődnek a mindenki által ismert vőfélyi teendők: a bekérezkedés, a kikérés és a búcsúztató. A menyasszony-búcsúztató után a ház gazdája, vagy adott esetben a vőfély, kitarja a porta kapuit, behívja a hívatlanokat⁶⁴ és meg-

⁶¹ VOIGT Vilmos 1969, 355–392; DÖMÖTÖR Tekla 1983, 20–24; POZSONY Ferenc 2006, 67–124.

⁶² FÉL Edit 1940; SZABÓ László 1967.

⁶³ Székely Antal.

⁶⁴ „A helyi lakosság lakodalomra nem hivatalos, de az iránt érdek-

lődő tagjai. A lakodalom vonulási alkalmával az utcára kiállva, a lakodalmi multság idején a lakodalmas ház körül vagy annak udvarán szemlélték az eseményeket.” Magyar Néprajzi Lexikon – <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/2-1329.html>.

vendégeli őket. Ugyancsak itt egyezi meg a vőfély a házigazdákkal, hogy mi legyen a sütemény-kínálomással, melyet a polgári esketőben, illetve a papnál szoktak hagyni.

Csernátónba ezelőtt úgy a katolikus, mint a református, miután megesküdtek az ifjak, a tanúkkal együtt behívta az esperesi irodába vagy a hivatalba, ahol békönyvelte a násznagyokat. Ez jelenleg Csernátónba csak a református egyháznál működik.

6.5.4 Az akadályok feloldása

A templomi kézfogó előtt, vagy ha azt polgári esküvő előzi meg, előfordul, hogy a lakodalmas menet előtt elkötik az utat, ilyenkor ugyancsak a vőfély furfangosságán, rátermettségén múlik, hogyan oldja meg a helyzetet.

Csernátónban tartom ezt legtökéletesebbnek, s még egy pár település van, ahol ugyanezt a szokást betartják, addig kötik el az utat, amíg az ifjú pár nem megy a templomba. S eddig is a helyes, ugyanis ha odafigyelünk a pap bácsira, aki azt mondja, ásó, kapa s a nagyharang, s már az oltár, az úrasztala előtt egymásé, akkor attól arrafelé utat kötni nem illik. Viszont vannak települések, ahol nem tudják. Polyánban elkötik 15–20-szor, Bélafalván miután a templomból kijövünk, azután kötik el. Azt is meg kell oldani, mert az az ők hagyományik. Addig, amíg gyermek, vagy legényember köti el, az is helyes, de onnantól nem helyes, amikor házasember köti el.

6.5.5 Családi fotózkodás

Általános szokás, hogy a templomi esküvő után az ifjú párról fotók készülnek a rokoni és baráti társaságban. Fogarasi Klára fogalmazza meg, hogy „amióta a fényképek hozzátartoznak életünkhöz, az egybekelés ritkán történik meg anélkül, hogy képes bizonyítéka ne maradjon”.⁶⁵ A vőfély a fényképezés ideje alatt sem lazít, mozgósítja a fiatalok rokonságát, hogy senki se maradjon ki a fotózkodásból. Ez a szokás tovább is folytatódik a fényképek kiosztásával a lakodalom lezárulta után.

Ugyancsak az ő feladata a templomi esküvő után a vőlegénynek elmondani, amíg a mulatság helyszínére érnek, hogy miután belépnek a terembe, a sóval, kenyérrrel, vízzel, illetve újabban pezsgővel fogadott ifjú pár mit kell cselekedjen: megsózzák egymás kenyerét, azt elfogyasztják, s utána pezsgővel nyomotadják.⁶⁶

6.5.6 Megérkezés a mulatság helyszínére

A terembe lépve a vőfélyre újabb szervezési feladatok várnak: *a főasztalt annyi személyre terítették-e, ahányan ülünk ott, mert ez nagyon lényeg, hogy a násznagyokét senki se foglalja el. (...) A vendégek bebocsátást kapnak, követem, hogy aki utoljára érkezett, annak valaki foglalt-e helyet, ha nem, akkor az ő korosztálya körülbelül hol ül, van-e ott hely...*

Az ülésrendet a vőlegény szülei állapítják meg, de arra is volt példa, hogy a menyasszony szülei döntöttek, mert ők állták a költségeket. Amikor mindenki helyet foglalt, a vőfély már azon dolgozik, hogy összehangolja a zenészeket a szakácsokkal, fontos, hogy mindig akkor szüneteljen a tánc, amikor a konyhában minden elő van készítve az ünnepi fogás behozásához.

Most sokkal könnyebb a dolga a vőfélynek, mint ezelőtt, mert a kultúrotthonba barátokat, utcabelieket hívtak felszolgálni, akik nem mindennap csinálták ezt, amit ma egy pincér Kézdivásárhelyen vagy bármelyik városba, vendéglőbe. (...) A barátoknak el kellett mondani, hogy idefigyeljete, minden asztal egyforma kell legyen, elosztottatok-e az asztalt egymás között? Ha nem, akkor megkezdjük az egyiknél, s úgy megyünk, amíg körbe érünk, nem az, hogy miután a vőfély béköszöntötte az ételt, megy ki merre akar, keresi a kedvencét, a barátját (...). A felszolgáló társaságnak meg kellett szervezni a terembe az asztalok elosztását.

Miután elhangzik a pohárköszöntő, s az első étel asztalhoz hívója, a vőfély felvezeti a tánc megkezdését. Ilyenkor az ifjú pár nyitja meg a táncot. Ennek kapcsán Niczuj Ödön így fogalmaz: *Ezt annyiból helyeslem, hogy ez az ő ünnepük. (...) Ez valahol az ifjú párnak inkább élmény, mint kínosan ülni az asztal mellett.*

A kézdivásárhelyi vendéglőkben bevett szokás szerint az előétel 19 órától 21-ig maradhat az asztalon, egy fél óra, amíg az asztalokról leszedik a mosatlant. 22 órakor hozzák be a levest, éjfélkor a flekken, 2.30 és 3 óra között a töltött káposztát. A vőfély minden egyes fogás előtt közvetít a zenészek és a konyhai személyzet között: *a zenészek amilyent egy pillanatra megállnak, elmondom nekik, (...) hány óra is van, a következő étel fél tízkor fog jönni, akkor ők ránéznek az órára, na, nyolc óra, akkor fél tízig pontosan két rend táncot tudunk bétenni. Nem kell akkor tánc közben leállítani a zenekart, a nagy tömeg között a forró tállal masírozni (...) ott, ahol nincsen vőfély, Fülébe⁶⁷ s ott, azon a vidéken nagyon nehéz dolga van a zenekarnak.*

⁶⁵ FOGARASI Klára 2001, 161.

⁶⁶ A szokás onnan eredeztethető, hogy régen a szülők kenyérrrel és borral fogadták az ifjú párt. „A kenyér mint a család jólétét, bőségét, termékenységet szimbolizáló, ill. biztosító alapvető táplálék, elsősorban bizonyos kezdő alkalmakkor kapott szerepet, amikor

egyébként is jellemző volt e célok mágikus biztosítása. Általános volt az új házba vitt kenyér és só, amely a lakók jólétét kívánta biztosítani vagy azt szimbolizálta.” *Magyar Néprajzi Lexikon* – <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/3-290.html>.

⁶⁷ Erdőfüle, a Kovászna megyei Erdővidék egyik települése.

A vőfélynak kell tudnia, hogy a vőlegényék – mert ez az ő tisztjük – mennyi italt hoztak a lakodalomra. Niczuj Ödön szerint *egy személyre három deci pálinka, hét deci bor elég kell legyen*. Ezekon kívül az ételek behozatalakor mindig elmondja a leves, a bor, a szárnyas, a töltött káposzta bejelentő versét.⁶⁸ Ugyanakkor körbejárja az asztalokat, hogy mindenkinek van-e elegendő kenyér, borvíz, ital az asztalán, ha nincs, mozgósítja a pincéreket.

A kínálás levezetése mellett fontos a jó hangulat biztosítása is, Niczuj Ödön a viccmondás helyett a Szélyes Sándor-féle monológokat használja. A táncra való biztatás, a kellemetlen incidensek megoldása: részeg személy eltávolítása, nézeteltérések tisztázása szintén az ő feladata.

6.5.7 Ajándékszedés, menyasszonytánc

Az ajándékszedésre készülve a vőfély kiosztja a borítékokat. Egyeztet az ifjú párral és az örömszülőkkel az ajándékozás módját illetően. *Kimondjuk-e, hogy ki mennyivel ajándékozik,⁶⁹ az ifjú pár körbejár-e személyesen köszöni meg az asztal mellett, vagy feláll, s a helyén köszöni meg, s a vőfély minden asztaltól visszaviszi. Ma már kosárkába szedjük, nem tálcán. A pénzt nem számoljuk, hiszünk a vendégnek, hogy amit ráírt, megvan benne. Az ajándékszedés sokkal gyorsabban megy. A legújabb trend az, mikor az ajándékszedés bejelentése után a főasztal előtt áll az ifjú pár boros, pezsgős pohárral, s a kedves vendég odaviszi szépen sorba. (...)*

Ajándékszedés után a menyasszonytánc bejelentése és levezetése következik. Ilyenkor előfordul, hogy ellopják a menyasszonyt, a csokrárt, a cipőjét, esetenként a vőlegényt. A vőfély nem kell vigyázzon rájuk, ez a feladat a násznagyoké, a vőfély csupán a visszaszerzésük érdekében tárgyal a „rablókkal”. *Mostanában hihetetlen sok mindent tudnak lopni, alkalmanként túlzássá is fajul. Annyira, hogy ezelőtt menyasszonyt loptak, kivitték az ajtón kívül, megtörtént az egyeztetés és visszaadták. Hajdanában borért vagy pénzért, utána játékért (...), de az nem megérthető, hogy kivisszük a menyasszonyt, beültessük az autóba, és elvisszük egy éjjeli szórakozóhelyre. Ez eléggé gyakori kezdett lenni, helytelen, s itt tulajdonképpen az ifjú pár magatartásán is múlik. Jó, elloptatok, de tudjátok, itt mások is vannak, s nem lehet, hogy egy órát ott valahol menjünk. De vannak olyanok, akik, ha el nem loptok, ez nem is lakodalom, s ha nem megyünk el egyet a diszkóba, nem is érzem jól magam.*

A menyasszonytánc után a pincérek betaszítják a kerek asztalkán a tortát, a vőfély pedig elmondja

bejelentő versikéjét. *Egy adott időben a torta kimaradt, emlékezik Niczuj Ödön, most megint nagy divat lett, az ifjú pár rendeli meg a nem tudom hány emeletes, tűzijátékos tortát.*

6.5.8 Mikor ér véget a vőfélyi szolgálat?

Niczuj Ödön szerint az utolsó ünnepi fogás bevétele után sem ér véget a *vőfély szolgálata*, addig tart, amíg az utolsó vendég is elmegy. Elmondása szerint a 90-es években nagyon sokszor behívták pénzt számolni is.

Adatközlőm úgy véli, a lelkiismeretesen, becsületesen elvégzett munka a legjobb reklám, számos irányelve közül ehhez tartja magát leginkább: *Mindig egyeztetek a vendéglővel, mindig tudom hány előétel volt kitéve, abból hány fogyasztódott el, hányat kellett utána rendelni, hány maradt meg, akkor kiszámítottam, s már fél három felé elmondom nekik, na, öt személlyel többen jöttünk, ez ennyibe kerül nektek, benne van a felszolgáló személyzet és a fogyasztásunk. Én addig nem jövök el, hogy ne tudják, hányan voltunk. Így látom helyesnek, mert azért kéri fel a vőfélyt, hogy ezek a feladatok alól mentesítve legyenek.*

A fejezet összegzéseként a csernátoni, illetve felsőháromszéki lakodalmak esetében is elmondható az, amit Széman Zsuzsa a felsőtárkányi⁷⁰ lakodalom kutatása során megállapított, hogy azok a szokások, melyek a közösséget szórakoztatják, s amelyekhez tartozónak a lakodalom hangulatához – a menyasszony kikérése, az ételek beköszöntése, a menyasszonytánc –, bizonyos egyszerűsödéstől eltekintve (pl. kikérés és a búcsúztatás összevonása, ágyvitel eltűnése stb.) ma is a hagyományoknak megfelelően zajlanak. Ezzel szemben más, a szokásból kikopott elemek (pl. a vőfély általi meghívás, mely csernátoni szokás) modern elemmel kombinálva élnek tovább (újabbán e-mailben is küldenek esküvői meghívókat).⁷¹

Az esküvő előtt álló fiatalok nagy többsége szombaton tartja lakodalmát, igaz, egyesek a vendéglőfoglalás miatt kénytelenek péntekre áttenni a nagy esemény napját. Az esetelemzésem alapjául szolgáló lakodalom szombaton (2009. november 28-án) zajlott. A rokonság 15.30-kor kezdett gyülekezni Levente szüleinek házában, Alsócsernátonban, a vendégsereg 16 órakor indult el Martonfalvára, a leányos házhoz. A templomi szertartás 17 órakor kezdődött, a fiatalok 19 órára érkeztek meg a kézdívásárhelyi Bujdosó vendéglőbe, a mulatság helyszínére. Az utolsó vendégek hajnali 7 órakor távoztak.

⁶⁸ A szertartás minden gócpontjában elhangzik a vőfélyi szöveg. KESZEG Vilmos 1991, 20.

⁶⁹ Balázs Lajos szerint ez a fajta ajándékozás hasonló a menyasszonyos háznál gyakorolt rítushoz, amikor mindenki ajándékát

bemondták és megköszönték. BALÁZS Lajos 1994, 144.

⁷⁰ Község Heves megye Egri kistérségében.

⁷¹ SZÉMAN Zsuzsa 1983, 285–295.

Niczuj Ödön vőfély csak azután ült autóba és vezetett haza.

Mindemellett, hogy a vőfély „vezet”, irányít, szervez, arra is neki kell figyelni, hogy ne maradjon étlen, mert elmondása szerint, *már úgy es járt*, hogy étlen maradt. Az előételből éppen csak *csipegetni* marad ideje, amint a vendégek megkezdik a táncot, a levesre soha nem jut ideje, a flekkenből a bor beajánlása után *gyorsan fogyaszt*, hiszen sietnie kell az ajándékszedéshez szükséges borítékok kiosztásával. Egyedül az utolsó fogás az, mit nyugodtan megehet.

Mint azt már az előző fejezetekben kifejtettem, nem szokott táncolni, hogy a rossz nyelveknek ne adjon okot rá, illetve családját sem szokta magával vinni, hiszen számára ez munka, nem szórakozás. Az, hogy kocsi távozik, arra utal, hogy alkoholt egyáltalán nem fogyasztott.

Ami a fizetségét illeti, *soha előleget nem veszek el, az ő szavuk az előleg*, mondja, az előre megegyezették alapján *műsorzáráskor* kapja kézbe pénztét.

7. Következtetések

Dolgozatomban adatközlőm, a csernátoni Niczuj Ödön vőfélyé válásának, illetve az ezt követő életszakaszának – 1990-től egészen napjainkig – vizsgálata révén a vőfélyek – mint népi specialisták – szerepének esetleges átalakulását követtem végig. Niczuj Ödön huszonekét éves pályafutása során ezer lakodalmat vezetett le 118 településen. Ezer házasságkötő ifjú pár, 200 x 1000 lakodalomra meghívott személy emlékezik rá. A 118 település javarésze Kovászna megye területére tehető, de Hargita, Brassó, Maros, Szilágy és Bákó megyékben is több alkalommal megfordulta magát mint vőfély, ezenkívül a szakmája iránti érdeklődését nemcsak vőfélykönyvek, -füzetek gyűjtésével, hanem tudományos szakmunkák elolvasásával is bizonyította. Az általa elmondottak, illetve a rendelkezésemre bocsátott videofelvételek, valamint a terepmunkám során látottak (öt lakodalmon vettem részt, adatközlőm mellett hat másik vőfélyvel készítettem interjút) alapján, úgy érzem, az alábbi következtetések, amelyek a 21. század vőfélyeinek – nem ceremóniamester! – lakodalmi belüli tevékenységére vonatkoznak, mérvadóak, bátran képezhetik további kutatások alapját.

A vőfély mint specialista három stratégiát követhet: 1. helyi hagyományt vesz át és folytat, tudatosan (hagyományt ápol), 2. kreatív személyként újításokat vezet be (pl. szöveget ír) (kreatív alkotó), 3. a más

régiókból származó folklorisztikai gyűjtemények, internetes oldalak felhasználásával hozzájárul a helyi hagyományok horizontjának megnyitásához (mediátor).

A Györgyi Erzsébet-féle irányelvet érvényesítve, miszerint „minél több egyes eseteket leíró anyagunk van, annál reálisabban tudjuk szemlélni az általánosító leírásokat”,⁷² a Niczuj Ödön által levezetett 2009. november 28-i lakodalom menetének leírása, jobban mondva ezen belül a vőfélyi feladatok kiemelése reális képet ad arról, hogy melyek egy felsőháromszéki vőfély feladatai napjaink lakodalmi menetében.

A csernátoni lakodalmak menete sokat változott, pontosabban fogalmazva korszerűsödött az elmúlt kétszáz év folyamán, ugyanakkor elmondhatjuk, habár a polgári és/vagy egyházi esküvői szertartás népszerűsége hullámszórt a 20. század folyamán, a hagyományos cselekmény gerince megmaradt. Ezen belül értelemszerűen a vőfélyi szerep is változott: míg a 18. században a lakodalmakat többnyire a feladatra legalkalmasabbnak tartott és mintegy szakemberként meghívott vőfélyek vagy násznagyok szervezték, irányították, az 1960-as évek közepétől ez a feladat a családtagokra hárult, akik régi vőfélykönyvekből tanulták meg a rigmusokat, tehát nem voltak szakemberek.

Az 1970-es évek után a lakodalom régi hagyományos elemei ismét visszatértek, ez a korábbi politikai szigor enyhülésével és az életkörülmények javulásával magyarázható. Korábbi kutatások alapján elmondható, hogy a 80-as évektől ismét a 100–200 fős, családi házakban megtartott jókedvű ünnepség jellemzi a lakodalmakat. Ezek azok az évek, amikor a vőfély teljesen átveszi a lakodalom rendezői szerepét, ő lesz a vendéghívó, szórakoztató és felszolgáló egyben.

A 21. század vőfélye mentesül a behívás feladatától, nem ő hordja el a házakhoz a meghívót – adatközlőm is jelzi, további kutatásaim is alátámasztják, hogy csernátoni sajátosság az, hogy a vőfély házhoz megy, és kézbesíti a nyomtatott meghívót. De továbbra is az ő tiszte a lakodalmi menetet vezetni, ezen kívül ismernie kell az egész ünnepség forgatókönyvét, az összes lakodalmi rigmust, beköszöntőt, búcsúztatót, de a megfelelő nótákat, vicceket, lakodalmi játékokat is, mert ő biztosítja a jó hangulatot, szórakoztat. Továbbá felügyeli a rendet, megoldja az esetleges incidenseket, összehangolja a konyhai személyzet és a zenészek munkáját, valamint figyelemmel kíséri azt is, hogy minden vendég el legyen látva étellel és itallal.

⁷² GYÖRGYI Erzsébet 1983, 468.

1. táblázat

Cselekményszerkezet	Időpont
1. A multság helyszínének lefoglalása	Minimum három hónappal az esemény előtt, de Niczuj Ödönnek olyanról is van tudomása, hogy már egy évvel a kézfogó előtt lefoglalták az éttermet.
2. A vőfély kiválasztása	Niczuj Ödön már az év elején meg tudja mondani, hogy év végéig hány lakodalomra foglalták le. Ez a szám évközben általában a duplájára szokott duzzadni. A minimum ebben az esetben is három hónappal azelőtt, és a maximum az, amikor a fiatalok már egy évvel korábban lefoglalják a vőfélyt.
3. A zenészek kiválasztása	Akárcsak az előző két tényező. Függ a lakodalmi zenészek népszerűségétől. Pl.: Kézdivásárhelyen a Maraton zenekart ajánlott már fél évvel az esemény előtt lefoglalni, ha biztosra akarunk menni.
4. A násznagyok felkérése	Már nem bír akkora fontossággal, mint régen. A násznagy manapság többnyire azzal tűnik ki a többi vendég közül, hogy ő adja a legtöbb ajándékpénzt. Sok esetben egyértelműen a keresztszülők töltik be ezt a tisztséget, tehát a felkérés csupán gesztusértékű, és a meghívók átadásakor történik.
5. Meghívó nyomtatása, vendégek meghívása	Maximum egy hónappal az esemény előtt.
6. Templomi kihirdetés	Három héttel a kézfogó előtt.
7. Az esküvői ruha vásárlása	Három-egy hónappal előtte.
8. Fotózkodás (menyasszony, vőlegény)	Egy héttel korábban: műteremben vagy egy festői helyen (Felsőháromszéken az esküvői fotózások 90 százalékának helyszíne a csernátони Haszmann Pál Múzeum.)
9. A lakodalmi szertartás szokásai: A menyasszony kikérése Lakodalmi menet, a hívatlanoknak ételajándék Polgári és egyházi esküvő Fotózkodás a rokonokkal, barátokkal A lakodalmi (autós)menet a multság helyszínére A multság Ajándékszedés Éjfélkor menyasszonytánc Menyasszonyi torta behozatala Visszahívás	Előfordul, hogy nem az esküvő napján tartják a polgári esküvőt, hanem azt megelőzően akár hónapokkal azelőtt.

Irodalom

- ANTUSNÉ ERCSÉNYI Ágnes
2001 És ma? Napjaink esküvői szokásai, in: Györgyi Erzsébet (szerk.): *Lakodalmi szokások*, Planétás Kiadó, 230–233.
- BAKÓ Ferenc
1955 Felsőtárkány község lakodalmi szokásai, *Ethnographia*, 66. évf., 345–408.
- BALÁZS Lajos
1994 *Az én első tisztességes napom. Párvasztás és lakodalom Csíkszentdomokoson*, Kriterion Kiadó, Bukarest.
- CARR, David
1999 A történelem realitása, in: Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái*, Kijarat Kiadó, Budapest, 69–84.
- DIMÉNYI H. Árpád
2009a A lakodalmi költészet egyéni árnyalatai, *Csernátони Füzetek*, 49, 14–15.
- DÖMÖTÖR Tekla
1983a *Magyar népszokások. Az emberi élet fordulóihoz fűződő szokások*, Corvina Kiadó, Budapest, 47–64.
1983b *A népszokások költészete*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DUBY, Georges – LARDREAU, Guy
1993 *Párbeszéd a történelemről*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ERIKSON, Erik H.
1998 Személyiségpszichológia, in: Charles S. Carver – M. F. Scheier: *Személyiségpszichológia*, Osiris Kiadó, Budapest.
- FARAGÓ József
1975 A tizenkettedik óra kérdése a folklórgyűjtésben, *Korunk*, XXXIX, 9, 657–660.
- FÉL Edit
1940 A társaságban végzett munkák Martoson, *Néprajzi Értesítő*, 33, 361–379.
- FOGARASI Klára
2001 Falusi lakodalmak a századelő fotográfiáin, in: Györgyi Erzsébet (szerk.): *Lakodalmi szokások*, Planétás Kiadó, Budapest, 161–174.
- GADÓ Ottó (szerk.)
1978 *Az életszínvonal alakulása Magyarországon 1950–1975*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- GÁBORJÁN Alice
1969 *Magyar népviseletek*, Corvina Kiadó, Budapest.
- GYÖRGYI Erzsébet
1983 Házasságkötés és lakodalom, in: Uő: *Lakodalom*, Debrecen, 467–472.
2001 Ádámtól, Évától a parasztlakodalomig, in: Györgyi Erzsébet (szerk.): *Lakodalmi szokások*, Planétás Kiadó, Budapest, 7–17.
- KESZEG Vilmos
1991 *A folklór határán*, Kriterion Kiadó, Bukarest.
2005 Előszó, in: Keszeg Vilmos (szerk.): *Specialisták. Életpályák és élettörténetek*, I–II, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 7–30.
2007 Élettörténetek populáris regiszterekben, in: Jakab Albert Zsolt – Keszeg Anna – Keszeg Vilmos (szerk.): *Emberek, életpályák, élettörténetek*, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – KJNT, Kolozsvár, 151–198.
2008 A lakodalom költészete, in: Uő: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség*, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – KJNT, Kolozsvár, 188–201.
- KÜLLÖS Imola
2004 *Közköltészet és népköltészet*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 259–304.
- ORTUTAY Gyula
1979 Bevezetés, in: Uő: *Fedics Mihály mesél*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PÁL-VARGA Réka
2011 Esküvőszervezés mesterfokon, *Székely Hírmondó*, II. sorozat, XVI, 20, 8–9.
- POZSONY Ferenc
2006 *Erdélyi népszokások*, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – KJNT, Kolozsvár, Kolozsvár.
- SÁRKÁNY Mihály
1983 A lakodalom funkciójának megváltozása falun, *Ethnographia*, 94, 279–285.
- SZABÓ László
1967 A népi társasmunkák kutatása, *Ethnographia*, LXXVIII, 355–392.
- SZÉMAN Zsuzsa
1983 A lakodalom hagyományőrző szerepe és társadalmi funkciója Felsőtárkányon, *Ethnographia*, XCIV, 285–295.
- TENGELYI László
1998 *Élettörténet és sorsesemény*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- VOIGT Vilmos
1969 Modellálás a folklorisztikában, *Ethnographia*, 80, 355–392.
1998 Folklór, in: Kollega Tarsoly István (szerk.): *Magyarország a XX. században. III. kötet*, Babits Kiadó, Szekszárd, 545–561.

Sajtó

BARTOS Lóránt

2001 Több mint 400 lakodalom után, *Székely Hírmondó*, VI, 20, 18.

2007 Egy lagzi, tizenhét vőfély (Egy a nép Háromszéken), *Krónika*, IX, 160, 5.

DIMÉNY H. Árpád

2007 Egyszerre szolga, bohóc és színész, *Székely Hírmondó*, II. sorozat, XII, 41, 22.

2009b A vőfély, aki feleségestől jár lagziba, *Székely Hírmondó*, II. sorozat, XIV, 20, 22.

2009c A postásvőfély, aki révbe jutott, *Székely Hírmondó*, II. sorozat, XIV, 21, 22.

2009d Mulattam, és még meg is fizettek érte, *Székely Hírmondó*, II. sorozat, XIV, 43, 22.

2009e A vőfély, aki visszatért a halál torkából, *Székely Hírmondó*, II. sorozat, XIV, 47, 22.

IOCHOM István

2007a Kézdiszéki vőfélyek találkozója Ikaváránál, *Háromszék*, 5166, 3.

2007b Vőfélytalálkozó Gelencén, *Háromszék*, 5257, 3.

2008 Vőfélytalálkozó Kézdiszentléleken, *Háromszék*, 5466, 3.

2010 Ezer lakodalmat vezetett le, *Háromszék*, 22, 6133, 7.

Un cavalier de onoare din secolul al XXI-lea

(Rezumat)

În acest studiu urmăresc procesul prin care Ödön Niczuj din Cernat devine cavalier de onoare, respectiv, prin analiza cursului vieții lui de după acesta, schimbările survenite în rolul de cavalier de onoare ca specialist în tradiții poulare. Exemplul analizat ne arată că specialistul urmărește trei strategii în tradiția și poezia cununiilor: 1. preia și continuă tradiția locală în mod conștient (păstrează tradiția), 2. ca persoană creativă inovează (scrie texte), 3. folosind colecțiile folcloristice ale altor regiuni și a paginilor internet, contribuie la deschiderea de noi orizonturi în tradiția locală.

A Bridesman from Csernáton (Cernat) in the 21st Century

(Abstract)

In my study I follow the process of formation of a bridesman: Ödön Niczuj from Csernáton and – by analysing his course of life following his formation – the changes in the role of bridesmen as folk specialists. The analysed example shows that the specialist follows three strategies in the tradition and poetry of weddings: 1. overtakes and continues local traditions, consciously (fostering tradition), 2. as a creative person introduces novelties/innovates (e.g. writes texts), 3. using folk collections from other regions and websites he contributes to the opening of new horizons in local tradition (mediator).

Székely Nemzeti Múzeum
520055 Sepsiszentgyörgy, Kós Károly utca 10.
Tel/fax: 0267-312442, e-mail: office.sznm@gmail.com
A kiadásért felel Vargha Mihály

A tördelés a T3 Kiadó munkája
Nyomta és kötötte a T3 Kiadó nyomdája
Felelős vezető Bács Attila
A könyv formátuma: 20,5 × 29 cm
Ívterjedelme 97 (A4)
ISSN 1843-8385